

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Veronika Vaculčíková

Milan Machovec jako filozof života, dialogu a tolerance

Olomouc 2014

Vedoucí práce: PhDr. Petr Zima, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

Ve Šternberku dne 2014

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala především vedoucímu své diplomové práce PhDr. Petru Zimovi, Ph.D. za podporu a vedení.

Obsah:

Obsah:	4
1 Úvod	6
2 Život Milana Machovce a jeho filozofický a myšlenkový vývoj	7
3 Pojetí smyslu života v myšlení Milana Machovce.....	17
3.1 Náboženské pojetí smyslu lidského života	18
3.2 Epikurejské pojetí smyslu života	21
3.3 Stoické pojetí smyslu života	22
3.4 Utopické pojetí smyslu lidského života.....	24
3.5 Absurdnost lidského života.....	26
3.6 Dobývání vesmíru jako smysl života člověka	27
3.7 Práce jako smysl lidského života	30
3.8 Boj proti systému jako smysl života člověka.....	31
3.9 Humanismus jako smysl lidského života.....	32
3.10 Úloha dějin při hledání smyslu života člověka.....	33
4 Milan Machovec jako filozof dialogu a tolerance.....	36
4.1 Co je to dialog?	36
4.2 Předpoklady dialogu podle filozofa Machovce	38
4.3 Překážky dialogu podle Milana Machovce.....	38
4.4 Vnitřní dialog – rozprava člověka se sebou samým.....	40
4.5 Dialog já - nejá.....	41
4.6 Vztah a vymezení pojmů tolerance a intolerance	41
4.7 Tolerance v dnešním světě.....	42
4.8 Intolerance	43
4.9 Problém pokleslosti intolerance i tolerance	44
4.10 Nutnost prosazování tolerance	45
4.11 Míra tolerance a intolerance v dnešním českém světě.....	45
4.12 Filozofický monismus – záchrana světa?.....	45
5 Ekologická problematika v díle Milana Machovce.....	48
5.1 Kdo zachrání naši planetu před zkázou?	49
5.2 Lidstvo žije přítomností.....	52

5.3	Moderní člověk a četba knih.....	52
5.4	Chování člověka vede k možnému sebezničení lidstva	53
5.5	Lidé koncentrují svou pozornost na zpracování vnějších předmětů	54
5.6	Nahrazení přirozeného pohybu v přírodě sportem.....	55
5.7	Člověk začíná být lhostejný k osudu lidského rodu.....	57
5.8	Člověk je uchvácen sám sebou	58
5.9	Civilizace se formuje jako civilizace mužská	58
5.10	Elitářství	60
5.11	Zaměření na badatelskou činnost (vědu).....	61
5.12	Problém parazitismu.....	61
5.13	Epikureismus	62
5.14	Ideál budoucnosti – nejdůležitější složka pro vznik příští dějinné dynamiky	63
5.15	Únava z dynamiky vede k lhostejnosti	65
5.16	Aurelius Augustinus a jeho dynamika	66
5.17	Dynamika moderní doby	68
5.18	Universalismus	68
5.19	Ženy jsou jedinou záchranou lidstva	71
6	Využití názorů a myšlenek Milana Machovce ve výuce základů společenských věd a výchovy k občanství	75
7	Závěr.....	77
8	Prameny a literatura.....	78
9	Elektronické zdroje.....	79
10	Příloha	80

1 Úvod

Cílem mé diplomové práce bude vytvořit komplexní příručku zabývající se dílem filozofa Milana Machovce, konkrétně se budu zabývat tématy jako smysl lidského života, dialog, tolerance, intolerance a ekologie. Jedna z kapitol se navíc bude věnovat využití myšlenek a názorů Milana Machovce ve výuce společenských věd a občanské výchovy.

Diplomovou práci zaměřenou na dílo a myšlení Milana Machovce jsem si vybrala i proto, že široká veřejnost filozofa Machovce nezná. Jelikož jeho dílo považuji za velmi zajímavé a přínosné pro společnost, rozhodla jsem se, že se pokusím touto prací přiblížit jeho myšlenky dalším lidem.

Zabývat se dílem Milana Machovce jsem se rozhodla také proto, že on sám zkoumá velmi zajímavá a dnes aktuální témata, jako například smysl života, dialog či možné sebezničení lidstva.

Při zpracovávání tématu budu vycházet z knih a publikací o filozofovi M. Machovcovi, ale hlavně z knih, které napsal sám profesor Machovec.

Diplomová práce je shrnutím toho nejdůležitějšího z myšlení Milana Machovce, ale nezahrnuje všechna témata, kterými se filozof Machovec zabýval, jelikož by pak práce byla velmi rozsáhlá. Každé probírané téma se dá ještě podrobněji rozebrat, ale to není cílem této diplomové práce.

Hlavním cílem práce je vytvořit příručku zabývající se dílem filozofa Milana Machovce, se zaměřením na problematiku smyslu lidského života, dialogu, tolerance, intolerance a ekologie a využít Machovcovy myšlenky v praktické výuce žáků.

2 Život Milana Machovce a jeho filozofický a myšlenkový vývoj

Milan Machovec se narodil 23. srpna 1925 v Praze na Královských Vinohradech. Byl prvním synem Františka Machovce, učitele jazyků a ředitele na obchodní akademii, a Boženy Machovcové, rozené Herejkové, pokladní úřednice. Jeho jediným sourozencem byl bratr Dušan, později univerzitní docent v oboru dějin antické filozofie. Vliv rodiny a příbuzných na mladého Machovce byl rozmanitý. Podle samotného Machovce měl na něj největší vliv jeho strýc, matčin bratr, Julius Herejka, masarykovec, sokol a volnomyšlenkář.¹

Machovec ovšem také sám rozvíjel svou osobnost. Ještě v předškolním věku se nadchl pro benediktinský liturgický život v klášteře v Emauzích. Celá léta tam pravidelně docházel. Prostředí kláštera podněcovalo nejen jeho intelekt, ale i budoucí zájmy – náboženství, hudbu a klasické jazyky. Ve škole se projevoval jako velmi nadané dítě, většinu volného času trávil četbou a o prázdninách se nemohl dočkat školy. Své hudební nadání Machovec rozvíjel hrou na klavír, nejdříve soukromě, později i na konzervatoři. Studia hudby zanechal až v době studia filozofie, zájem o hudbu jej ale provázal po celý život. Po páté třídě obecné školy nastoupil do klasického Benešova gymnázia v Londýnské ulici. Tam na něj výrazně zapůsobil třídní profesor Otakar Klíma, později významný orientalista, a to svou osobností i metodickou a vědeckou skepsí.²

Emauzský klášter uzavřeli v roce 1941 nacisté, opat kláštera Arnošt Vykoukal zemřel o rok později v Dachau. Machovec tak ztratil zázemí pro svou víru, které pak už nikdy nenašel. Oporu pro svou víru hledal například u dominikánů, ale byl prý znechucen jejich pseudoracionalistickým tomismem. V této době se Machovec také dostává k filozofickému myšlení a četbě a jeho zaujetí křesťanskou vírou se postupně vytrácí. Ještě však po roce 1945 docházel na přednášky do katolického semináře.³

Po skončení války byly znovu otevřeny vysoké školy a Machovec nastoupil na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, aby se tu zapsal ke studiu filozofie, později si

¹ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 11.

² Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 11.

³ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 11.

přibral klasickou filologii. Pro filozofii byl zaujat hlavně příkladem Masarykovým, ještě v počátcích svého samostudia a pak i studia jej nadchnul Aristoteles.⁴

Zřejmě hlavně pod vlivem Zdeňka Nejedlého vstoupil v únoru roku 1948 do komunistické strany. Příklon k tomuto hnutí byl mimo jiné podmíněn jeho ideovým zklamáním z kontaktů s římskokatolickou církví. Příčila se mu myšlenka fatálnosti, nezměnitelnosti třídního rozdělení, bohatství a chudoby. Machovec chtěl věřit v lepší svět a v jeho možnou realizaci. Nadchnul se upřímně, zároveň ale později přiznal, že v jeho komunistické minulosti hrál roli i strach zůstat zcela mimo jakoukoli možnost být aktivní, což odpovídá jeho stálému zdůrazňování aktivity. Pod vlivem Zdeňka Nejedlého doufal ve spojení masarykovské demokracie se socialismem. Nejedlý byl Machovcovi blízký zejména svým vztahem k Masarykovi. Později měl právě on velký vliv na Machovcovu orientaci na dějiny české filozofie a jejich pojetí. V atmosféře politických událostí po únoru roku 1948 měl prý Machovec strach o sebe a prožíval těžké pocity bezmoci při personálních čistkách a jiných mocenských zásazích. V této době se snažil především co nejrychleji dostudovat. Politického dění se neúčastnil a v ústraní intenzivně studoval. Zamýšlenou disertaci o Tacitovi se nakonec rozhodl použít jako práci ke státní zkoušce pro gymnazijní profesuru a narychlo sepsal volnou úvahu o kritice ve filozofii, na základě níž promoval v červnu 1948. 30. září téhož roku složil poslední státní zkoušky.⁵

Po dokončení vysokoškolských studií následovaly dva roky vojenské služby. Tam se Milan Machovec seznámil se svým trvalým důvěrným přítelem Milanem Munclingerem, virtuózem na flétnu a dirigentem. Machovcova první cesta z vojny do Prahy ještě vedla do Emauzského kláštera. S pocitem naprosté bezmoci prožíval zrušení mnišských řádů i popravu Milady Horákové. Během druhého roku vojenské služby načrtl svou první knihu, kterou později označil za největší životní omyl (*Logika*, 1951). Po vojně nastoupil jako odborný asistent na Vysokou školu politických a hospodářských věd, kde vyučoval logiku, dějiny kultury a dějiny českého filozofického myšlení. Když v roce 1952 vznikla Československá akademie věd, stal se Machovec členem redakční rady Filozofického časopisu, jehož první číslo vyšlo v lednu 1953. V první redakční radě tehdy byli i Ladislav Rieger, Jiří Cvekl, Karel Kosík, Jiřina Popelová, Vladimír Ruml, Ludvík Svoboda, Ladislav Tondl, Otakar Zich a Bedřich Baumann.⁶

⁴ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 11.

⁵ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 13.

Roku 1952 se seznámil se studentkou Markétou Hajnou a již 25. června následujícího roku se konala svatba. Vysoká škola politických a hospodářských věd byla tehdy zrušena a Machovec přešel na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, respektive na Filozoficko-historickou fakultu. Milan Machovec se habilitoval spisem Husovo učení a význam v tradici českého národa (1953) a stal se docentem při katedře dějin filozofie. Nejedlovsky epigonská práce o Husovi byla se zájmem čtena a přijímána. V tisku však byla napadena jako nemarxistická a Machovec byl označen za představitele nemarxistických pozic, subjektivismu, idealismu a také masarykismu.⁷

Počátky svého filozofování věnoval Machovec dějinám české filozofie. Na filozofické fakultě to byl jeho hlavní obor. Silný vliv, který na něj měl v tomto období profesor Zdeněk Nejedlý, vycházel mimo jiné také z témat, jimiž byl tento historik, hudební vědec, publicista a politik Machovcovi blízký – psal například o Husovi, Palackém a Jiráskovi. Na Machovce tak zapůsobilo nejen Nejedlého pojetí českých dějin, ale i jeho metoda práce. Zdeněk Nejedlý se domníval, že českou filozofickou tradici nesmíme hledat mezi učiteli filozofie, kteří podle něj nic původního nepřinesli, jen přednášeli, co vymysleli jiní myslitelé. Českou filozofickou tradici musíme hledat u originálních postav českých dějin. Proto se i Machovec snažil odhlédnout od školských filozofů a zaměřoval se na skryté filozofické základy velkých mužů českých duchovních dějin – Matěje z Janova, Mistra Jana Husa, Petra Chelčického a další. Usoustavnil si tak širší pojetí pojmu filozofie, než bývá běžně zvykem, a v této linii pak pokračoval pracemi na téma F. Palacký, J. Dobrovský atd.⁸

Studiemi o Josefu Dobrovském (1963, knižně 1964) začal Machovec určitý odklon z myšlenkové závislosti na Z. Nejedlém. Začátečnické zjednodušování nahrazovala odborná erudice. Machovec došel k pojetí, že filozofie musí být podložena solidním vědeckým bádáním. Na základě práce s názvem František Palacký a česká filozofie (1961) se pak v roce 1958 stal kandidátem věd.⁹

Rok 1956 byl rokem XX. sjezdu KSSS, rokem Chruščovovy kritiky kultu osobnosti, nepokojů v Polsku, povstání v Maďarsku. Byly poodhaleny hrůzy Stalinových zločinů. Machovec se od přítele Jindřicha Srovnala, který studoval v SSSR, dozvídal o poměrech v této zemi mnohem více, než bylo v oficiálních dokumentech. I v Milanu Machovcovi se už

⁶ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 13.

⁷ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 13 – 14.

⁸ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 14.

⁹ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 14

delší dobu probouzel a zesiloval pocit zklamání z komunistického hnutí, čímž se začal opět oživovat jeho zájem o náboženství. Nebyl to ale návrat k víře, spíše zaujatost problémem náboženství. Machovec si uvědomoval, že celé křesťanství nelze zavrhnout jako špatné. Marxismus ale neodmítnul celý, pouze některé myšlenky se mu problematizovaly, a tak se je snažil nově řešit. Podle vlastních Machovcových vzpomínek se mu hlavně přičila hegelovská dialektika. Odmítal nutný vývoj v dějinách, nadosobní dějinnou zákonitost, která bez lidské aktivity a vůle vede k realizaci stále lepších zítřků. Naopak Machovec vyzdvihuje aktivitu. Navíc vždy odmítal marxistický machiavelismus, leninský akcent na taktiku, že k dobrým cílům lze použít zlých prostředků, že účel světí prostředky.¹⁰

Roku 1956 se M. Machovcovi narodil syn Martin. Manželka po ukončení studia a narození syna nastoupila do Filozofického ústavu ČSAV a pracovala v oddělení sociologie náboženství. Dcera Helena se narodila 13. září 1962. Od školního roku 1956/1957 a celá šedesátá léta Machovec přednášel na Filozofické fakultě vedle dějin filozofie i etiku. V roce 1957 vydal knihu s názvem O smyslu lidského života, která svým tématem zasahuje do hlavních otázek etiky, kde se filozofie střetává s teologií. Od téhož roku můžeme také datovat první Machovcovy kontakty s evangelickými teology, kteří chodili diskutovat k němu domů, byli to například Karel Trusina a Milan Opočenský. Již od roku 1951 byl Machovec zván na různé přednášky mimo Prahu, přibylo jich po roce 1956. Roku 1958 se stal členem krajského výboru Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a v rámci ní pak často přednášel po celé zemi, hlavně o náboženské tematice.¹¹

Koncem padesátých let se seznámil se Z. Fišerem, později známým pod pseudonymem Egon Bondy. Povšiml si jeho talentu a pomohl mu dosáhnout akademického vzdělání. Machovec umožnil Bondymu vstup do akademického života a publikování prvních spisů, zejména spisu Útěchy z ontologie (1967). Po roce 1968 zase Bondy umožnil Machovcovi působení mezi undergroundovou mládeží. Jejich vztah byl přátelský, ale i plný konfliktů. Díky přátelství s Machovcovým synem Martinem se Bondy stal téměř členem rodiny.¹²

Roku 1958 Machovec psal a přednášel o novotomismu (Novothomismus 1958, Novotomismus – o teologii a filozofii současného katolicismu 1962) a kriticky se tím vyrovnával s dominikánským tomismem, proti kterému se dříve negativně stavěl. Téhož roku

¹⁰ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 14 – 16.

¹¹ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 16.

¹² Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 16.

jej Milan Opočenský přivedl k teologovi Josefu L. Hromádkovi. Který právě v tomto roce vydal knihu *Evangelium für Atheisten*, přeloženou do mnoha jazyků a obdržel v Kremlu Leninovu cenu. Přibližně od roku 1959 působil Machovec v redakční radě edice Odkazy pokrokových osobností naší minulosti nakladatelství Melantrich. Pravděpodobně od školního roku 1959/1960 přednášel na Filozofické fakultě nejen dějiny české filozofie a etiku, ale i dějiny náboženství. Roku 1960 Machovcovi vyšla kniha *Utopie blouznivců a sektářů*, na které pracoval se svou manželkou od roku 1953. Při setkáních s evangelickými teology si uvědomil svou neznalost moderní protestantské teologie a počal se s ní seznamovat. Začal studovat dialektickou teologii, hlavně dílo K. Bartha, a napsal o tom knihu *O tak zvané dialektické teologii současného protestantismu* (1962), přeloženou do několika jazyků. Z nepravidelných schůzek s evangelickými teology se v roce 1962 vyvinula diskuze již na filozofické fakultě Univerzity Karlovy a postupně tu získala ekumenický charakter – okruh diskutujících se rozšířil o teology církví československé a římskokatolické. Z evangeliků často přicházeli například Josef Lukl Hromádka, Josef Bohumil Souček, Milan Opočenský, Karel Trusina aj. Z církve československé Zdeněk Trtík, Zdeněk Kučera a další. Z intelektuálních katolíků se diskuzí zúčastňovali Jiří Němec, Jan Sokol, Zdeněk Neubauer, ze strašických katolických teologů pak Kazimír Večerka, Oto Mádr, někdy i Josef Zvěřina, z představitelů katolické církve Karel Otčenášek a opat Anastáz Opasek. Pravidelnými konfesijními návštěvníky byli také Zbyněk Fišer a Vladimír Sadek, příležitostně se účastnili Erika Kadlecová, Jaroslav Hranička, Ladislav Prokůpek, Jiřina Heroldová a další.¹³

Egon Bondy později seminář zhodnotil takto: „*Zůstane nezapomenutelnou skutečností, že Machovec uvedl už na počátku šedesátých let v život marxisticko-křesťanský dialog, který ve formě veřejnosti otevřeného semináře vedl po léta na Filozofické fakultě. Tento dialogický seminář znamenal intelektuální i morální vzpruhu pro stovky a stovky lidí. Bylo to poprvé a naposled u nás jediné fórum, kde mohli se svými názory volně vystupovat i nemarxisté.*“¹⁴

Na pravidelné diskuzní pondělky byli zváni přednášející často zvučných jmen, evropského i světového formátu. Například němečtí katoličtí teologové Karl Rahner, Johann Baptist Metz, jezuita Gustav Alois Wetter, evangeličtí teologové Herbert Braun, Wolfhart Pannenberg. Z Rakouska Kurt Schubert. Z amerických teologů například James Luther Adams a Charles West. Dále byl například pozván filozof Erich Fromm, rakouský žurnalista

¹³ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 16 – 18.

¹⁴ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 18.

G. Nanning a další. Během několika let se stal seminář ve světě známým. V zahraničí Machovec zaujal úvahami o dialogu, a tak byl od roku 1962 zván k přednáškám po celé Evropě a Severní Americe.¹⁵

I během tohoto cestování psal a publikoval knihy a články, např. Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa? (1963). V roce 1965 vyšla v rozšířené podobě kniha O smyslu lidského života s jiným titulem – Smysl lidského života. Posunem byla i další studie Svatý Augustin (1967), kde je patrný Machovcův příklon k existencialistické filozofii. Od roku 1967 působil Milan Machovec v redakčních radách časopisů Neues Forum a Internationale Dialog Zeitschrift. V letech 1966 – 1968 byl zvolen členem zahraničních učených společností Société européenne de culture v Benátkách a Leibnizgesellschaft v Hannoveru.¹⁶

Na jaře roku 1968 se Machovec podílel na založení Společnosti pro lidská práva. Ta měla za cíl propagovat Všeobecnou deklaraci lidských práv a jiné dokumenty o lidských právech i protesty proti jejich porušování. Společnost vydala ve statisícovém nákladu Všeobecnou deklaraci lidských práv. Milan Machovec se podílel na manifestech, které Společnost publikovala a posléze byl zvolen i předsedou této společnosti.¹⁷

Velký zájem veřejnosti vyvolala Machovcova kniha Tomáš G. Masaryk, která se dostala na knižní trh na jaře roku 1968 a která se jako jedna z prvních vyjadřovala o Masarykovi kladně. Celá druhá polovina šedesátých let znamenala pro Machovce návrat k původním kořenům jeho mládí, nejen k dialogu s náboženstvím, ale také k filozofii Tomáše Garrigue Masaryka. V této době Machovec důkladně studoval celé Masarykovo dílo, ke kterému vždy intuitivně tíhl a o němž přednášel na mnoha místech v Čechách i na Moravě. Podílel se také na obnovení Společnosti T. G. Masaryka, která vznikla již za Masarykova života a v 50. letech tiše zanikla.¹⁸

Srpnová invaze zastihla Machovce v zahraničí. Sám k invazi řekl, že tímto končí jeho tolerance ke komunismu sovětského typu. 22. srpna napsal ostrý protest proti okupaci, uveřejněný pak mnoha světovými deníky. S rodinou se setkal ve Vídni, kde byl jmenován hostujícím profesorem na Vídeňské univerzitě pro školní rok 1968/1969. Manželka ale

¹⁵ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 18.

¹⁶ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 19.

¹⁷ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 19.

¹⁸ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 20.

v zahraničí natrvalo zůstat nechtěla, a tak se v prosinci 1968 celá rodina vrátila zpátky do Prahy. K 1. prosinci 1968 byl jmenován řádným profesorem Univerzity Karlovy.¹⁹

Po tomto návratu následovalo období, kdy Machovec často cestoval. V lednu 1969 se vydal na pozvání metodistů do Spojených států a Kanady, kde téměř dva měsíce přednášel. V březnu 1969 navštívil Izrael a téhož roku několikrát cestoval do Říma. V tomto roce mu také papež Pavel VI. udělil uznání za jeho úsilí o dialog mezi křesťanstvím a ateismem. S koncem platnosti svého pasu 30. listopadu 1969 se rozhodl pro návrat, přestože mu bylo jasné, že již nebude moct cestovat do zahraničí a že bude propuštěn z univerzity. Jak sám Machovec předpovídal, byl zbaven svého místa na univerzitě. Studentům prý na rozloučenou řekl, že se vrátí – za dva měsíce či za dvacet let. Nakonec se opravdu vrátil přesně za dvacet let. Machovcova kniha *Ježíš pro moderního člověka* byla rozmetána. Byl vyloučen z komunistické strany, skončilo i jeho členství v redakční radě *Filozofického časopisu* a v dalších vědeckých či kulturních institucích. Podzim 1969 byl také vyvrcholením trvající manželské krize, která nakonec skončila rozvodem.²⁰

Léta normalizace byla pro Machovce dobou zákazu veřejného působení, postupné ztráty možnosti publikovat a stažení jeho knih z knihoven, samozřejmě mu bylo zakázáno cestovat do zahraničí. Přesto, že byl vyřazen z veřejného života v Československu, v zahraničí se stal ještě známějším díky německému vydání jeho knihy *Smysl lidského života* (1971) a hlavně knihy *Ježíš pro moderního člověka* (1972). Kniha *Ježíš pro moderního člověka* vyšla postupně ve dvaceti vydáních ve dvanácti jazycích.²¹

Několik let se Milan Machovec živil soukromými hodinami latiny, němčiny a klavíru. V roce 1973 ale přijal pro něj lepší práci – varhanictví v římskokatolickém kostele u sv. Antonína v Holešovicích. Toto zaměstnání mu poskytovalo více času pro vědecké bádání. Machovcův zájem se v této době rozšířil o novou problematiku, a to ekologii. Strach z možnosti ekologického zániku civilizace se později promítl do knihy *Filozofie tváří v tvář zániku* (1983). Lhostejnost lidstva k možnosti blízkého ekologického sebezničení považoval za problém filozofický. Podle něj má tato lhostejnost kořeny hlavně v převažující individualistické sebereflexi lidí a ve ztrátě smyslu pro lidstvo jako celek. Bylo-li dosud

¹⁹ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 20.

²⁰ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 20 – 21.

²¹ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 21.

hlavním filozofickým problémem vysvětlení světa, stojí tu teď hlavně otázka, jak vůbec svět zachovat.²²

V roce 1975 začal v soukromí přednášet mladým lidem, kteří z politických důvodů nemohli studovat. Vytvářel se tak kroužek lidí, který se pravidelně scházel až do revoluce roku 1989. V tomto semináři se probírali dějiny světových náboženství, dějiny české kultury, dějiny filozofie apod.²³

Roku 1977 podepsal Milan Machovec jako jeden z prvních Chartu 77. Jeho aktivita tím ale neskončila. Dělal oponenturu některým dokumentům z Charty, redigoval dva obsáhlé samizdatové sborníky, které vydala k 130. výročí narození T. G. Masaryka a ke 200. výročí tolerančního patentu.²⁴

V prosinci 1978 zemřela jeho žena, o kterou se v posledních letech života pečlivě staral. Téměř současně, v lednu 1979, z Machovcova života odešla také jeho láska Dana Horáková, emigrovala do Spolkové republiky Německo. Během sedmdesátých a osmdesátých let obnovoval Milan Machovec své kontakty s teology a filozofy ze zahraničí, kteří teď přijížděli za ním. Nebyly to ale již velké osobnosti své doby, ale spíše osobnosti méně známé. Nicméně mu velmi pomáhali v jeho vědecké činnosti a osobním životě. Téměř každý měsíc ho obtěžovala StB, zabavovala adresy přátel, dopisy od Ericha Fromma a podobně. Občas byl předveden a vyslýchán, čehož se svou proslulou výmluvností využíval i k přednáškám žasnoucím policistům například o původním smyslu Marxova učení.²⁵

Již zmiňovaný Machovcův seminář navštěvovali křesťané i ateisté. Pravidelně docházeli například filozof Egon Bondy a teolog Milan Balabán. Po přednášce vždy společně diskutovali, a tak nejen navazovali na diskuze šedesátých let, ale i samotnou filozofii vraceli k původní formě dialogu. Občas přednášeli také hosté, například Václav Malý, Otakar Klíma a další.²⁶

V roce 1987 byl Machovcovi udělen čestný doktorát evangelické teologické fakulty v Bernu. V obavě, že mu bude znemožněn jeho návrat, jej nepřijal osobně. Dne 14. září 1987 se sešla řada ctitelů T. G. Masaryka u jeho hrobu v Lánech, a právě zde došlo k již

²² Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 21.

²³ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 23.

²⁴ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 23.

²⁵ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 23.

²⁶ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 23 – 24.

zmíněnému znovuoobnovení Společnosti T. G. Masaryka. Milan Machovec se stal členem předsednictva této společnosti.²⁷

V lednových demonstracích roku 1989, kdy se mluvilo o tom, že chce někdo zopakovat Palachův čin, se k tomuto Machovec veřejně vyjádřil výzvou, která měla takovýto čin rozmluvit. Při demonstraci 19. ledna 1989 na Václavském náměstí vystoupil s projevem, ve kterém hovořil o Janu Palachovi, ale také o nenásilné tradici Mahátmy Gándhího. Tento projev byl odvysílán v českých vysíláních zahraničních rozhlasových stanic. Samotnou listopadovou revoluci prožíval Machovec s nadšením, účastnil se demonstrací, večery trávil v divadlech, kde probíhaly politické diskuze. On sám vystupoval zejména v Realistickém divadle. Revoluci ale přijímal vzhledem k svému věku ne jako revoluci svou, ale jako revoluci studentů. Byl vděčný, že se jí vůbec dožil. K 1. lednu 1990 byl v rámci rehabilitace přijat na Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy, kde přednášel o Masarykovi v českých dějinách. V následujících letech pak učil úvod do filozofie a další předměty s tématem křesťanského náboženství.²⁸

Po více jak dvaceti letech vyšla jeho kniha *Ježíš pro moderního člověka* (1990) v češtině. V letech 1990 a 1991 vycházely články s kritickou analýzou Marxova učení, kde se zamýšlel také nad otázkou, zda chyba nastala až v překroucení Marxova učení, či zda se již samotný Marx dopustil osudných myšlenkových chyb. Tiskem byly vydány původně samizdatové sborníky, které redigoval – *Masarykův sborník VII* (1992) a *Problém tolerance v dějinách a perspektivě* (1995). V roce 1995 se stal emeritním profesorem s právem i nadále vykonávat povinnosti profesora. Při příležitosti Machovcových sedmdesátých narozenin mu Evangelická teologická fakulta UK udělila čestnou medaili.²⁹

U Machovce v tomto období přetrvávaly zdravotní problémy, nicméně i přesto dále pracoval. Například napsal knihu *Indoevropané v pravlasti* (2000), kde se zajímá o společné kořeny indoevropských národů. Postupně také upravil řadu svých již vyšlých knih k novým vydáním, především do té doby v češtině nevydanou knihu *Filozofie tváří v tvář zániku* (1998). Dále nově vyšly: *Tomáš G. Masaryk* (2000), *Smysl lidské existence* (2002, 2004), *Ježíš pro moderního člověka* (2003) a *Josef Dobrovský* (2004).³⁰

²⁷ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 24.

²⁸ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 24.

²⁹ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 24 – 27.

³⁰ Jindrová, K. a kol.: *Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa*. Praha, Akropolis 2005, s. 27.

Filozof Milan Machovec zemřel 15. ledna 2003 v úctyhodném věku 77 let. Zůstali po něm mnozí vděční žáci a studenti, kteří se na něj snaží navázat. Jeho odkaz je široký, zabýval se náboženstvím, didaktikou filozofie, dějinami české filozofie, meziideologickým dialogem a mnoha dalšími obory.³¹

³¹ Jindrová, K. a kol.: Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filosofa. Praha, Akropolis 2005, s. 27.

3 Pojetí smyslu života v myšlení Milana Machovce

Jednou z oblastí, kterými se zabývá Milan Machovec, je otázka smyslu lidského života; smyslu lidské existence. Machovec v prologu ke knize *Smysl lidského života* píše toto: „*Téma probudilo rychle mimořádnou pozornost ... Během pouhých tří čtyř let poté se však termín „smysl lidského života“ začal objevovat v nejrůznějších souvislostech, vyskytoval se denně v tisku, rozhlase, divadelních hrách i filmech*“³².

Podle Machovce si každý člověk klade otázku, co si má sám se sebou počít, jaký je smysl jeho života. A tuto otázku si bude klást vždy, ať už bude módní o těchto věcech uvažovat či nikoliv.³³

Proč tedy žijeme? Má život vůbec nějaký smysl nebo jde jen o náhodu? S tímto souvisí i řada dalších otázek. Například proč je ve světě zlo? Co máme dělat, abychom svůj život prožili co nejlépe? Co můžeme od života chtít? Jsou chvíle, kdy si skoro každý člověk klade takovéto otázky. Obvykle to bývá při vážných rodinných či společenských pohromách, při smrti někoho blízkého či při propuknutí války, při vážné životní změně atd. Pak člověk začne filozofovat o svém životě.³⁴

Východiskem teoretického zkoumání smyslu lidského života musí být vyřešení toho, zda vůbec je tato otázka položena správně, zda je v této formě řešitelná. Lze vůbec klást otázku smyslu života? Neměli bychom se spokojit s vysvětlením, že lidstvo vzniklo přirozeným vývojem a že tu nyní prostě je a dále to již nezkoumat? Není snad otázka po smyslu života sama přežitkem? Na vznik a rozšíření otázky smyslu lidského života mělo podle Machovce vliv nábožensko-teleologické pojmání světa a života. Kdy nábožensky věřící lidé minulých dob měli sklon v každé události hledat tajemné řízení vyšších nadpřirozených sil. Ale i dnes se vyskytují některé jevy, které napomáhají podobným sklonům myšlení. I v dnešní době připadá dokonce i velmi vzdělaným lidem, jako by jejich život řídila nějaká vyšší síla. Avšak život jedince je neopakovatelný, a proto se jakýkoli jeho průběh po letech může zdát logickým či nejlepším z možných. Machovec pokládá další otázku – domníváš se, že jediné setkání určilo celý tvůj další život? A dále ji komentuje „*Pokud by ses nesešel onoho dne s osobou A, jež pak hrála v tvém dalším životě velikou úlohu (manželka, přítel, mocný protivník, atd.), setkal by ses téhož dne či jen o něco později s osobou B, jejíž vliv na tvůj život by byl podobně veliký. A pak by se ti po letech tento průběh života tato jiná událost jevila jako nejlepší či jediné možná. Soudíme, že není reálný důvod*

³² Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 7.

³³ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 8.

³⁴ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 17.

předpokládat, že by byl jakkoli předem stanoven „prozřetelností“ smysl života každého lidského jedince. Kdybys nebyl postižen onou nepřijemnou „ranou osudu“, jež se ti po létech jeví jako prospěšná, převzala by v tvé pozdější bilanci tuto funkci jiná událost.“³⁵ Dle Machovce materialistický světový názor vylučuje nábožensky pojímanou teleologii, tedy i takové pojetí otázky smyslu lidského života, které by chtělo hledat nějaký a priori všem lidem určený smysl života.³⁶

Milan Machovec tvrdí, že ne každý individuální život má svůj smysl. To ale neznamená, že by bylo nesprávné si vůbec otázku smyslu lidského života pokládat. Ani v přírodě ani ve společnosti neexistuje předem určený smysl a cíl všeho dění. Ale pokud jde o jedince nadané rozumem, kteří sami o sobě vědí, kteří jsou schopni své činy předem rozvažovat, proto i pojímat do budoucnosti cíle, jednat s jistým předem určeným záměrem, lze mluvit i o smyslu života těchto rozumem nadaných živočichů. Člověk je dle Machovce bytost s myslí, už proto je mu dána možnost hledat smysl lidského života. Dnes můžeme mluvit o smyslu života v tom významu, že jednotlivci sami mohou svému životu dát smysl, tedy určité hlubší celkové poslání. Lidský život má podle Milana Machovce smysl tehdy, je-li člověk schopen sám mu jej dát. Uznáme-li, že individuální lidský život může mít svůj smysl, musíme se ptát, v čem může být tento smysl.³⁷

3.1 Náboženské pojetí smyslu lidského života

Podle filozofa Machovce je první odpovědí na otázku smyslu lidského života odpověď náboženská, a to proto, že se vyskytuje již na samém počátku lidských dějin a také proto, že se jedná o odpověď nejjednodušší a nejprostší. Všechny náboženské směry všech dob řešily otázku smyslu lidského života. Machovec také tvrdí, že ji všechny náboženské směry řešily v podstatě stejně, a to tak, že hledaly smysl lidského života ve vztahu k něčemu mimo tento život sám, něčemu nadsmyslnému, tajemnému. Nejčastěji se jednalo o zvláštní duchovní říši s jí vlastními bytostmi. Náboženské směry tedy vždy zakládaly odpověď na otázku smyslu lidského života na hypotéze o druhé, vyšší a lepší říši. Avšak formy této hypotézy se mohou u jednotlivých náboženských směrů lišit. Například v asijských náboženských soustavách je zdůrazněn vnitřní duševní život člověka, překonání fyzické stránky lidské bytosti. Přitom nebývá vždy vyhraněno vědomí o posmrtném životě lidského já, ani o druhém světě či o Bohu. Nadskutečno je často chápáno jen jako jakási pravá podstata, realita naopak jako

³⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 21.

³⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 20 – 22.

³⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 22 – 23.

svět zdánlivý, mámvivý a nepravdivý. V západních náboženských soustavách je již rozdíl mezi tímto a oním světem vymezen jasněji, ale jednotlivé soustavy vykládají tuto hypotézu odchylně. Například katolicismus zdůrazňuje, že pozemský život je pouze přípravou na pravý život posmrtný. Mluví se o pekle a nebi, proto je smyslem lidského života získat si pro sebe nebe. Toho podle katolíků můžeme dosáhnout poslušností příkazů božích i církevních, vzorným životem, dobrými skutky podle návodu církve. Naproti tomu protestantismu nezáleží tolik na těchto příkazech a dobrých skutcích, ale zdůrazňuje niterné přimknutí věřícího ke Kristu. Vírou v Ježíše se má křesťan už zde na zemi připojit ke království božímu, jež se však v reálném životě plně neuskutečňuje. Vidíme tak, že rozdíly náboženských vyznání jsou sice dosti velké, ale vzhledem k naší otázce nepodstatné, protože smysl tohoto života náboženské směry vždy určují vztahem k něčemu mimo tento život.³⁸

Náboženské pojetí smyslu lidského života se vždy objevovalo, když se hledalo vysvětlení pro existenci zla ve světě. Existence tolika stinných stránek života vedla lidi k přesvědčení, že vedle tohoto života existuje ještě život lepší, ve kterém se vše napraví a odčiní. Tak jsou jednoduše vysvětleny všechny neblahé jevy tohoto světa. Podle Machovce je skutečnost, že na tisíci místech země došli lidé nezávisle na sobě ke stejné odpovědi, svědectvím přirozených základů náboženství v lidské společnosti, svědectvím toho, že náboženství je něco typicky lidského, produkt citění a myšlení lidí o jejich vlastní situaci v době, kdy již o problémech a bolestech svého života přemýšleli, ale kdy ještě nebyli schopni tyto problémy řešit bez pomoci iluzí.³⁹

Náboženská odpověď na otázku smyslu lidského života má podle Milana Machovce také oproti jiným řadu nesporných výhod. Jde především o to, že dovede dát okamžitě a velmi působivě výklad jakéhokoliv problému tohoto života kterémukoliv člověku, a tím tak přinejmenším odvést jeho pozornost od oněch problémů někam jinam. Proto také uspokojila tato náboženská odpověď v dějinách již stamilióny lidí, vyřešila jim relativně uspokojivě vše, co je trápilo. Citujme Machovce: „*Žiješ v bídě, hladu? Snášeš trpělivě své utrpení, neboť pravý život je jinde, zde je člověk jen zkoušen! Smysl tohoto života je v přípravě na jiný, lepší život po smrti ... Umřel ti někdo drahý? Nežel ztráty, shledáte se! Pohoršuje tě zločinnost jistých lidí, děsí tě to, že zkažení a bezcitní lidé nejsou zde na světě trestáni, naopak utiskují spravedlivé? Upokoj se, budou potrestáni po smrti! A tak bychom mohli pokračovat.*“⁴⁰ Konkrétní forma odpovědí jednotlivých náboženských směrů je různá, ale základ je podobný.

³⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 27 – 28.

³⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 28 – 29.

⁴⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 29.

Z hlediska oné pravé skutečnosti se jeví bída, utrpení a problémy tohoto světa ve zcela jiném světle.⁴¹

Náboženství tedy uspokojovalo touhu po naplnění smyslu lidského života zdánlivě bohatě, ale ne z něho samého. V tom je vnitřní rozpor náboženského postoje. Chce uspokojovat lidi tohoto světa, ale svým obsahem není z tohoto světa. Právě proto, že jde o iluze, mělo náboženství možnost ukájet velmi široce a dlouho touhu miliónů lidí po naplnění smyslu života, protože je odvádělo do sféry pomyslné a proto zdánlivě všemocné. Iluzemi je možno řešit cokoliv. Kritický pozorovatel může vidět, že náboženství vyřešilo otázku smyslu lidského života tak, že skutečné problémy smyslu lidského života vlastně neřešilo, ale pouze od nich odvedlo pozornost do jiné oblasti. Hlad, bída, nemoci, smrt zůstávají, lidský život se náboženstvím podle Machovce jen obarvil, ale v podstatě nezměnil. Proto i hluboce věřící napadaly vážné pochybnosti. Co když tomu tak není? Co když neexistuje onen druhý nadskutečný život? Pak je nesmyslem prožít celý nenahraditelný život v zajetí tak riskantní hypotézy. Proto začaly vznikat i pokusy o odmítnutí náboženského výkladu smyslu života a o jeho nahrazení výkladem přirozeným.⁴²

V základech náboženského výkladu smyslu lidského života je tedy fantastická iluze, kterou si život zhotovil, protože nebyl schopen podívat se sám na sebe bez této iluze. Nám však podle Machovce musí jít o výklad smyslu života bez iluzí a o jeho plné uplatnění v lidské společnosti. V tom ohledu nám podstata náboženství nevyhovuje. Přesto však Machovec shledává na náboženství také něco pro naši problematiku cenného, a to samo vytyčení problematiky smyslu lidského života a jeho různých stránek, hlavně pak rozmach přesvědčení, že individuální lidský život je možno pojímat nejen jako souhrn příjemných a nepříjemných jednotlivostí, ale také jako celkovou smysluplnou službu něčemu velkému, jako celek dialektický, kdy jsou jednotlivosti podřízeny nějakému základnímu zaměření.⁴³

Proti náboženskému smyslu lidského života hledají všechny ostatní výklady již smysl lidského života v něm samém, tedy ne v odkazu na život iluzivní, ale rozvíjením těch či oněch stránek života skutečného. Ve srovnání s náboženským výkladem jsou to již podle Milana Machovce výklady přirozené, výklady v historickém smyslu vyšší než náboženské pojetí, koncepce, které jsou schopné postihnout větší díl absolutní pravdy.⁴⁴

⁴¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 29.

⁴² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 31 – 33.

⁴³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 37.

⁴⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 38.

3.2 Epikurejské pojetí smyslu života

Pokud se oprostíme od náboženských iluzí, často pak zakládáme smysl života na zdůraznění slastí a radostí, které vyplývají z potřeb živočišné stránky lidské bytosti, požitků z dobrého jídla a pití, sexuálních a erotických radostí a vůbec všeho, co je spjata s udržováním a obnovováním fyzického zdraví a životní pohody. Podle Machovce sem můžeme zařadit i radosti klidu a pohybu, tedy odpočinek, spánek, ale i sport a pohyb. Také dobré bydlení a kvalitní oblečení, používání moderní techniky atd. Machovec tento přístup ke smyslu života nazývá užíváním si světa a jediným smyslem života zde jsou slasti a rozkoš. Vyhybat se slastem je podle Machovce největším nesmyslem. Naopak si slastí musíme užívat, dokud je čas.⁴⁵

*„Každý promarněný den je nenahraditelnou ztrátou, naopak už prožité slasti ti nikdo nevezme.“*⁴⁶ Tento styl života se často nazývá epikureismem. Machovec mluví přímo o vulgárním epikureismu. Základem vulgárně epikurejského pojetí smyslu života je podle Machovce přesvědčení, že rozkoše a slasti jsou největším štěstím života. Toto pojetí smyslu lidského života souvisí s přechodem od náboženství k materialismu a ateismu.⁴⁷

K epikureismu se podle Milana Machovce hlásili především ti lidé, kteří si mohli dovolit takto prakticky žít, tedy lidé bohatí. Chudí lidé se přikláněli spíše k náboženskému pojetí smyslu lidského života. Odklon od náboženství k vulgárnímu epikureismu mělo i pozitivní význam. Hlavně proto, že vulgárně epikurejské pojetí smyslu života zdůrazňuje především tento život a jeho radosti a nepředkládá iluze o jiném životě jako náboženství. Kladem dle filozofa Machovce bývá také střízlivý realistický pohled na „slabé stránky“ lidského života. Toto pojetí má ale i mnoho nedostatků, hlavně je velmi omezené a jednostranné. V historickém smyslu je dle Machovce tento přístup jen protikladem náboženského postoje. Navíc protože nemoc, ztráta majetku či stáří učiní konec hledání rozkoší, vulgárně epikurejské pojetí života tak často končí návratem k tomu, proti čemu se stavělo, tedy k náboženství a k mysticismu.⁴⁸

V čem je podle Machovce nedostatečnost již zmíněných přístupů ke smyslu života? Podle profesora Machovce se nedívají dostatečně realisticky na svět a společnost, vidí totiž jen jednu stránku lidského života. Buď zdůrazňují duševní, nebo tělesnou stránku člověka.⁴⁹

⁴⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 39.

⁴⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 39.

⁴⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 39.

⁴⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 40 – 42.

⁴⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 42.

Oproti vulgárnímu pojetí epikureismu se do dějin zapsal i epikureismus skutečný, tedy učení řeckého filozofa Epikura. Také uznává za základ naplnění smyslu života slast, ale toto učení rozvíjí hlouběji. Zdůrazňuje úlohu rozumu, který má volit i krotit rozkoše. Skutečný epikureismus mluví i o slastech hlubších, které poskytuje člověku věda a umění. Navíc obohatil toto pojetí smyslu života i tím, že dal bolesti pozitivní místo v lidském životě – prožitá bolest je podle tohoto pojetí předpokladem pozdější větší intenzity slasti.⁵⁰

Machovec píše: „*Bolest očišťuje duši a připravuje ji k novým, nečekaným slastem. Smysl života je to, co dovedeme pro sebe získat z neustálé proměny bolestí a obtíží v radosti a slasti.*“⁵¹

Epikureismus zbavuje lidi i strachu ze smrti, protože tvrdí, že pokud jsme, není smrt, protože přijde-li smrt, pak už nejsme, čeho se tedy máme bát? Skutečný epikureismus je tedy filozofií hlubší než epikureismus vulgární. Ale ani tento skutečný epikureismus nepostihl podle Machovce otázku smyslu života v její plné hloubce. Ani pohled tohoto učení na skutečnost není dostatečně realistický. Skutečnému epikureismu dle Machovce chybí aktivita, tvořivost, práce a boj o nové hodnoty. Život vyžaduje aktivitu, zápas o vlastní sebezachování a sebenaplnění, vyžaduje tvořivou práci, což je epikurejcům cizí. Epikureismus také čerpá slasti jen pro sebe, nicméně lidský život se udržuje jen jako život lidského rodu, ne jedince. Jedinec má jen určité místo, ale za vše vděčí vývoji lidské společnosti. Proto je podle Machovce jednostranné přijímání slastí v rozporu se skutečným rázem života. Tak se tedy myšlenka hledání smyslu života ve slastech ukázala jako nedostatečná, nenaplnila smysl života.⁵²

3.3 Stoické pojetí smyslu života

Proti již zmíněným pojetím smyslu života ostatní pokusy vyřešit tento problém hledají smysl lidského života v nějaké činnosti. Jako je ale činnost lidí různorodá stejně tak i tato pojetí jsou velmi rozmanitá. Mnoho lidí například podle Machovce nachází smysl svého života v práci. Protože člověk, který si oblíbil nějakou práci, je schopen v ní nalézat větší slasti, než mu může poskytnout epikureismus. Už Aristoteles poukázal na to, že pro naplnění smyslu lidského života je důležitá činnost, aktivita. Tvrdil, že skutečné štěstí lidé nacházejí v tom, že jsou aktivní, že jednájí. Také poukázal na to, že nemůžeme nacházet zálibu

⁵⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 44.

⁵¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 44.

⁵² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 45 - 48.

v jakémkoliv jednání, ale jen v takovém jednání, které odpovídá našemu zaměření, schopnostem a přednostem. Pak vznikají pocity slasti, blaženosti.⁵³

Machovec tvrdí, že slast nemůžeme nikdy cítit stále, po vzruchu musí nastat ochabnutí, naopak rozum, ten podle něj může vládnout nepřetržitě. Otázka po smyslu lidského života se tak přesouvá do jiné oblasti. Smysl začíná být hledán ve vnitřní rozumové činnosti, sebekázní, v práci na sobě samém, v dobrém svědomí. Toto třetí stoické pojetí smyslu života (po pojetím náboženském a pojetím zaměřujícím se na slasti) je podle filozofa Machovce velmi rozšířené.⁵⁴

Podle Milana Machovce je jasné, že pokud nám slasti nepomohou naplnit smysl života, pak se za smysl života prohlásí pravý opak slastí, tedy vystačit si sám, najít spokojenost v tom, co máme. Protože nemusíme vždy dosáhnout toho, o co usilujeme, skutečné štěstí je, jak píše Machovec, v tom, o nic neusilovat, být spokojeni s tím, kde jsme a co máme. Tento přístup se odkazuje na kynickou školu. Šťastný životní pocit kynického filozofa nevzniká jen z negace potřeb, vzniká z pocitu zvýšené vnitřní rozumové aktivity, kterou člověk vyvíjí v boji o oproštění se od těchto potřeb. Kynický filozof tak rozvíjí svou aktivitu v boji o vlastní vnitřní sebekázeň. Cíl oprostít se od všech potřeb je ale nereálný, každý člověk má nějaké potřeby, od kterých se nemůže osvobodit. Právě proto je úsilí zbavit se všech lidských potřeb nekonečné a kynik tak smysl svého života postavil na něčem, co nemůže nikdy opustit. Obdobné kynické sklony se projevují i v dalších filozofických školách napříč dějinami.⁵⁵

Kynismus vedl lidi k vnitřní aktivitě, ke snaze o mravní pevnost a odolnost, ale jím navrhované prostředky byly velmi omezené a jednostranné. Myšlenka oprošťování se od potřeb je stejně jednostranná a v rozporu s vlastní podobou lidského života jako kult slastí. Protože sám lidský život vyžaduje neustálý boj o zajištění životních potřeb, ne popření tohoto boje. Proto kynický postoj ke smyslu lidského života nikdy nemohl převládnout. A tak později narážíme na pokusy o hlubší pojetí smyslu lidského života na těchto základech. Prvním pokusem o prohloubené pojetí smyslu života byla stoická škola. Stoicismus také hledá smysl života v dosažení vnitřní sebekázně, ale zatímco kynismus toho chtěl dosáhnout potlačováním potřeb, stoicismus toho chce dosáhnout aplikací soustavného filozofického studia, určením role individua v rámci společenského i přírodního dění. Podle stoiků nelze

⁵³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 50 – 51.

⁵⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 53 – 54.

⁵⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 55 - 57.

určit smysl individua bez pochopení smyslu všeho společenského a přírodního dění, protože individuum je toho součástí. Stoikové tedy otázku smyslu lidského života podřídili filozofii.⁵⁶

Řešení smyslu lidského života ale bylo omezeno mírou toho, jak v oné době mohla věda a filozofie proniknout do zákonů přírody a společnosti. Smyslem života se v té době stává žít ve shodě s přírodou, podřídít se obecnému řádu všech věcí. Člověk má hledat naplnění svého života ve světě, najít svůj úděl je podle stoiků víc než štěstí. Úděl člověka nemusí být vždy šťastný, přírodní řád má také vznik i zánik, světlo i tmu. Avšak jediné opravdové štěstí stoikové vidí v moudrosti a mravnosti.⁵⁷

Stoický mudrc je: „*ideál soběstačné osobnosti, odolné vůči všem vnějším nahodilostem štěstí i neštěstí. Nedbá o slasti, nýbrž o účast na řádu všech věcí, v němž se vznik střídá se zánikem, vzestup se sestupem, štěstí s neštěstím*“⁵⁸.

Stoikové tvrdí, že zlo je ve světě nutné, bez zla by totiž nebylo ani dobro. Stoikové postupně zocelí svou vůli tak, že odolají čemukoliv, nedají se rozrušit ani smrtí dítěte či ženy. Smrt snášejí stejně jako bolest či nemoc, protože to patří k cestě života. Machovec ale shledává i stoický přístup ke smyslu života za jednostranný a omezený. V bolesti podle stoiků není lidské štěstí, ale necítit bolest ani při ztrátě svých blízkých, to Machovec shledává jako nelidské a nepřirozené.⁵⁹

Další Machovcem zmiňované teorie jsou teorie historické, které jsou založeny na poznání, že smysl života nemůže být realizován stejně v každém prostředí, v každé době a každým člověkem. Oproti tomu výše zmíněná pojetí byla založena na tom, že navrhované prostředky uspokojení smyslu lidského života jsou stejně použitelné pro všechny lidi jakékoliv doby.⁶⁰

3.4 Utopické pojetí smyslu lidského života

V minulosti nejvíce historickou teorií je utopismus. Utopisté smysl života nevidí v současnosti, to fantazie vytváří vidinu bohatého a smysluplného života. Právě tyto vidiny krásného života jsou schopny naplnit štěstím mnoho lidí. Vytváření utopických modelů společenského řádu je podle Machovce logickým výsledkem situace milionů lidí v různých dobách. Jakmile totiž člověk pozná, že mu současný svět neumožní realizovat jeho potřeby, pak je přirozené, že je realizuje alespoň ve své fantazii. Šťastný životní pocit tedy vzniká zase

⁵⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 57 – 58.

⁵⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 60 – 62.

⁵⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 63.

⁵⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 63 – 65.

⁶⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 67 – 68.

na základě vnitřní aktivity. Šťastných pocitů ale může člověk dosáhnout i bojem za svůj vysněný ideál, který chce zrealizovat.⁶¹

Lidé ve všech dobách snili o ideálních společenských poměrech. Věřili, že v budoucnosti budou tyto ideální poměry realizovány. S tímto souvisí pojem chiliasmus, což je barvitá vidina náhlého příchodu ideálního řádu nové společnosti na konci dějin.⁶²

Od počátku novověku jsou utopie často i základem celých teoretických systémů. Mnoho myslitelů svým dílem zachycovalo ubohost a bídu současného světa a snažili se nalézt teoretickým způsobem obraz světa ideálního, který by dokonale naplnil smysl lidského života. V Novověku vznikla slavná Utopie Thomase Moora, po něm napsal obdobně smýšlející dílo Sluneční stát i Thomas Campanella. Nejvíce se ale utopistický způsob myšlení rozšířil na přelomu 18. a 19. století, kdy došlo k vytvoření moderní kapitalistické společnosti v Evropě. V této době byl vyzvedán ideál člověka. Každému má být umožněn rozvoj jeho schopností, pak se teprve naplní smysl života každého člověka. Na přelomu těchto století dochází i ke vzniku několika teorií o vzestupném charakteru vývoje společnosti. I Palacký popisoval dějiny lidstva jako cestu k ideálu „božnosti“, k plně rozvinutému lidství. V této době vznikla i taková teorie, že jediné skutečné štěstí je v boji za štěstí budoucnosti. Tím, že usilujeme o štěstí pro budoucí generace, vzniká pocit štěstí i v nás. Těmto teoriím ale chybělo podle Machovce jedno, nedokázali zajistit přechod lidstva ze současného neutěšeného stavu k uskutečnění utopie. Síla všech utopistů byla v ideálu, který kladli před lidstvo, ale oblast prostředků, jak tohoto ideálu dosáhnout, zůstávala podle Machovce slabou stránkou těchto utopií.⁶³

Protože hlavní slabost utopií byla v oblasti prostředků, stává se na přelomu 18. a 19. století předmětem hlavní pozornosti právě problém prostředků. Důležitý je v této době také pokrok a víra v lepší budoucnost. K pokroku Machovec píše: „*Jako lidé dokázali posílat jiné lidi na popraviště ve jménu ... boha, dokázali to i ve jménu osvobozeneckých ideálů, ... lidskosti, pokroku a „šťastné budoucnosti“.*“⁶⁴ Základem této skutečnosti je podle Machovce obtížnost najít reálnou cestu pokroku.⁶⁵

Utopicko-humanistické ideály a vidiny lepší budoucnosti dokázaly podle prof. Machovce inspirovat rozum, motivovat vůli a činorodost nejlepších lidí. Ale v důsledku uvedených sklonů chovat se ve jménu abstraktního lidstva a abstraktní budoucnosti nelidsky

⁶¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 69.

⁶² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 71.

⁶³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 72 – 76.

⁶⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 79.

⁶⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 77 – 79.

ke konkrétním lidem v současnosti, je dnes na utopismus nahlíženo spíše negativně. Znakem dnešní doby je totiž spíše realismus, ponořenost v současnost a podle Machovce i jakýsi odpor k úvahám o budoucnosti.⁶⁶

3.5 Absurdnost lidského života

Machovec v knize *Smysl lidského života* postupně uvádí, proč jednotlivé koncepce smyslu lidského života nemohly člověka plně uspokojit. A dochází k tomu, že pokud jsou oprávněné námitky k různým pojetím smyslu lidského života, pak můžeme vznést námitky i proti samému principu hledání smyslu života. Machovec tak dochází ke koncepci absurdnosti života.⁶⁷

Machovec si klade otázku, co vede k pocitu absurdnosti života? A odpovídá na ni příkladem z doby, kdy lidé věřili v Boha a v náboženské pojetí života. Lidé, kteří věřili v laskavého a spravedlivého Boha se často dostávali do těžkých životních situací, museli bojovat s bídou, hladem, utrpením. Tento rozpor mezi spravedlivým Bohem a těžkým životem na zemi je vedl k pocitům absurdnosti a skepse. K pocitům absurdnosti ale lidé docházeli i později, například když si uvědomovali svou zbytečnost, bezmocnost, neschopnost změnit svět. Také když si uvědomovali pomíjivost života. Za pocity rezignace, skepse či absurdnosti tedy podle filozofa Machovce často stojí bezvýchodnost osobního lidského úsilí.⁶⁸

Filozofie, sociologie, psychologie i umění se snažili různými teoriemi překonat tuto rezignaci na život. Přicházejí teorie jako scientismus, existencialismus a marxismus. Scientismus chce překonat současnou krizi vědou, lepší budoucí život vidí ve vědě, v jejím šíření. Krize člověka je tu léčena odvrácením se od sebe k problémům vědy. Existencialismus zase zkoumá přímo lidskou existenci, soustřeďuje se hlavně na složité nitro moderního člověka a zkoumá krizové situace, do kterých se člověk v životě dostává. Marxismus zdůraznil cestu k nové společnosti, a to prostřednictvím revoluce dělnické třídy, odstraněním kapitalismu a vykořisťování, plánovanou výstavbou komunistické společnosti, kde mají mít všichni lidé rovné příležitosti. Avšak ani tyto teorie nevyřešily krizi rozumu a pocity absurdity života.⁶⁹

Machovec zmiňuje i stavy absurdity, které se vyskytují u jednotlivců ve všech dobách. Jedná se o rozpor mezi tím, že příroda vybavila člověka rozumem a citem, schopnými pojímat nekonečné, ale zároveň mu dala jen omezenou a konečnou existenci. Podle Machovce lze

⁶⁶ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 81.

⁶⁷ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 83.

⁶⁸ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 84 - 85.

⁶⁹ Machovec, M.: *Smysl lidského života*. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 90 - 92.

celou kulturu brát jako produkt úsilí o vytvoření něčeho, co by odstranilo absurdnost této lidské omezenosti, právě to, ale nakonec vede k odhalení této absurdnosti. Proto Machovec předpokládá, že projevy skepse a rezignace budou existovat vždy, protože vždy budou existovat situace, které je podmiňují, situace jako je smrt, nemoc, strach před smrtí. Podle filozofa Machovce je to dobře a zdůvodňuje to tím, že kdyby lidé nepřekonávali potíže a pocity zmaru a skepse, nemohlo by podle něj existovat štěstí budoucnosti.⁷⁰ „*Velikého přitakání životu je schopen jen ten, kdo zná i okamžiky nedůvěry a skepse*“⁷¹ uzavírá tuto problematiku Machovec.

3.6 Dobývání vesmíru jako smysl života člověka

V další části knihy s názvem Smysl lidského života se Milan Machovec věnuje hledání smyslu života v dnešní době. Podle něj nelze hledat smysl dnešního života tím, že se vrátíme k hodnotám minulosti, ale musíme se pokusit řešit problémy, které jsou vlastní člověku této doby. Jako první problém, kterým se chce Machovec zabývat, si vybírá vesmír, tedy chce nalézt smysl vstupu člověka do vesmíru a smysl jeho existence ve vesmíru. Tímto problémem se Machovec v knize zabývá pouze z filozofického hlediska.⁷²

Profesor Machovec si pokládá otázku, co člověk ve vesmíru hledá, co vstup do vesmíru může znamenat pro dějiny člověka? Vstup člověka do vesmíru považuje za největší převrat v dějinách člověka od doby, kdy vůbec člověk vznikl. Machovec se nechce zabývat jen tím, co člověk udělá s vesmírem. Ale i tím, co vesmír udělá s člověkem.⁷³

Vstup člověka do kosmu sebou přináší spoustu otázek pro speciální vědy, ale i problémy filozofické, antropologické a morální. Člověk by se podle Machovce měl zamyslet nad sebou samým a kriticky přezkoumat všechny své tradiční hodnoty a ideály. Filozof Machovec se domnívá, že by bylo lépe, pokud by člověk vstoupil do kosmu mnohem později, až v době, kdy by lidstvo žilo v neporušitelném míru. „*Dnes jsou ještě atomové zbraně i soutěžení v dobývání kosmu v rukách lidí jako dynamit v ruce dítěte: zda by ... nebylo lépe, kdyby tyto nebezpečné hračky lidstvo objevilo ... až bude politicky a mravně výše?*“⁷⁴ Nicméně to, že lidstvo již vstoupilo do vesmíru, nemůžeme vzít zpátky a musíme tuto skutečnost brát jako daný fakt.⁷⁵

⁷⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 93.

⁷¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 93.

⁷² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 96 – 97.

⁷³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 98 – 99.

⁷⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 105.

⁷⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 103 – 105.

Problém vstupu člověka na jiná vesmírná tělesa se ukazuje jako nebezpečný, proto se mohou vyskytnout i úvahy o tom, zda vůbec do vesmíru vstupovat. Nicméně lidstvo musí do kosmu vstoupit už z důvodu neustálého pokroku. Machovec také ale pojímá naději, že právě vstup do vesmíru bude kladně působit na mentalitu lidí na Zemi a dokáže možná i humanizovat politiku. Machovec tvrdí, že přenesení pozornosti na kosmické problémy pomůže humanizovat Zemi, miliony lidí podle něj naleznou smysl života na naší planetě.⁷⁶

Po upozornění na nástrahy i klady vstupu do vesmíru se filozof Machovec ve svých úvahách dostává k problematice smyslu existence a činnosti člověka v kosmu. Nastoluje otázku, jaké je poslání člověka mimo jeho rodnou planetu, což považuje za variantu otázky po smyslu lidského života.⁷⁷

Pokud by podle Milana Machovce byla objevena planeta, na které by mohli v budoucnu žít lidé, pak podle něj přestává platit předpoklad časového omezení lidské existence. Protože pokud život lidstva není spjat s jeho kolébkou Zemí, pak by lidstvo mohlo přečkat i sám zánik Země. Pokud by si lidstvo osvojilo pohyb ve vesmíru a jeho postupné osídlování, pak by při zániku jedné planety prostě přešlo na planetu jinou, tím je teoreticky podle Machovce dána možnost časem neomezené existence lidstva.⁷⁸

Pokud je člověk schopen dobývat vesmír, pak vyvstává otázka, zda je schopen i ovládat vesmírné zákonitosti. S člověkem vstupuje do vesmíru rozum a inteligence, proto i možnost řízení vesmírných zákonitostí. Vstup člověka do vesmíru podle Machovce umožňuje racionalizaci vesmíru, tedy rozumné a účelné řízení kosmických procesů, a to řízení časově neomezené. Machovec ale také upozorňuje na skutečnost, že je více pravděpodobné, že lidstvo samo sebe zahubí, než že by řídilo alespoň část vesmíru, ale teoreticky toto řízení vesmíru lidmi možné je. Avšak pokud můžeme ovládnout vesmír my, pak je zde i možnost, že jinde ve vesmíru k tomuto ovládnutí už došlo. V kosmu jsme zatím nenašli důkazy, které by prokazovaly jiný život, ale to nic nedokazuje vzhledem k velikosti vesmíru a k tomu, že o něm zatím víme velmi málo.⁷⁹

Tak se Machovec dostává k myšlence demiurga, což je bytost ne absolutní, ale velmi mocná a omezená, která je schopná řídit určité části vesmíru. Podle Machovce se po vstupu člověka do vesmíru, může právě člověk stát demiurgem dějin na jiných planetách, tedy se může stát prvním hybatelem nějakého jiného lidstva jiné doby. Z toho ale také plyne, že nemůžeme vyloučit, že k něčemu podobnému ve vesmíru již nedošlo, třeba i v případě

⁷⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 110 – 111.

⁷⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 112.

⁷⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 112 – 114.

⁷⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 116 – 117.

planety Země a vzniku a vývoji života na ní. Tím vším podle Milana Machovce nabývá otázka smyslu lidského života nových rozměrů.⁸⁰

Machovec dochází k tomu, že demiurgická činnost člověka může mít čtyři podoby. První možností je ovlivnění vnitřních procesů některé planety, a to mechanickým zásahem dovednosti lidí. Konkrétně může jít například o provedení atomového výbuchu na jiné planetě, což jistě ovlivní tuto planetu, ať už pozitivně či negativně. Druhou možností je přenesení mimolidských biologických procesů na jiné planety – například kultur mikroorganismů či přenesení vyšších živočichů. Třetí variantou demiurgické činnosti člověka je upravení prostředí některé planety tak, aby na ní mohl žít člověk. Čtvrtou možností je přenesení výtvorů lidské činnosti na jinou planetu, tedy například přenesení strojů. Podle Machovce by se ale jednalo o stroje, které zatím nebyly vyvinuty, stroje, které by měly některé vlastnosti a schopnosti dokonalejší než člověk. Dnes si ale těžko můžeme představit stroj, který by se rozmnožoval, rostl a měl city. Proto je tato čtvrtá možnost zatím možností neuskutečnitelnou.⁸¹

Člověk se do vesmíru nevydává podle Machovce jen kvůli jeho dobývání či řízení, ale také proto, aby konečně poznal sebe sama. Porovnáním s jinými světy či bytostmi může člověk teprve definitivně odpovědět na otázku, co vlastně jsem, co je člověk. Vesmírné formy života musí podle Machovce mít něco společného i odlišného, pak ale musíme připustit i možnost určitého třídění vesmírných forem života. Machovce v této souvislosti zajímá hlavně to, zda je člověk v tomto třídění nejdokonalejší či existuje bytost člověka daleko přesahující.⁸²

Machovec si dále klade otázku, pokud ovládne vesmír člověk a bude jej řídit, bude znát všechny přírodní zákony, bude to pak ještě stále člověk? Nebo se tato bytost bude podobat spíše dnešní představě o bohu. Nezmění se člověk po dobytí vesmíru v boha? Machovec tvrdí, že ne, jelikož člověk oproti bohu může sice vesmír změnit v chaos či ho jinak organizovat, ale nedokáže jej zničit, naopak může kdykoliv zničit sebe sama. Podle Machovce pokud by člověk ovládl dokonale vesmír, už by na něj nečekaly žádné další úkoly, a tak by musel cílevědomým navozením chaosu umožnit, aby boj o řád začal znovu, aby lidé mohli začít zase o něco usilovat. Neexistuje ale možnost, že by mohl být vesmír dobyt absolutně. Pokud by se z člověka ale stal absolutní vládce, dle Machovce by si nevěděl už rady sám se sebou. Vladařská role člověka ve vesmíru má podle filozofa Machovce smysl jen

⁸⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 118 – 119.

⁸¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 120 – 122.

⁸² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 126 – 127.

jako ideál, je podle něj jedním z prostředků naplňování bojů o smysl lidského života, ale nemůže se stát opravdovým údělem konkrétních lidí. Lidstvo by pak již nemělo žádné poslání, žádné další úkoly, o které by mohlo usilovat, připravilo by se podle Machovce o vzpínání se od propasti ke hvězdám.⁸³

3.7 Práce jako smysl lidského života

Ať už dobývání kosmu člověkem bude prakticky pokračovat dnes nebo až po staletích, je již dnes podle Machovce záležitostí lidské práce. Podle Machovce se pomocí práce naplňují lidské dějiny. Z toho dle něj vyplývá, že dějiny hledání smyslu lidského života musí souviset s dějinami práce. Mnozí lidé dokonce tvrdí, že smysl života je v práci. Smysl osobního života člověka nemůže být určen perspektivami lidstva, ale je určován jeho vlastní existencí, ve které má práce obvykle rozhodující místo. Obsah lidské práce je také rozhodující pro přínos generace či jednotlivce k dějinám i pro subjektivní životní pocit a ponětí člověka o sobě samém.⁸⁴

Lidstvo dříve pracovalo, než se naučilo hledat smysl práce a dávat jí nějaký cíl. Jestliže práce zrodila sám problém smyslu života člověka, pak všechna období v dějinách práce vždy podnítila i kritické okamžiky v dějinách hledání smyslu lidského života. Například dělba práce, oddělení práce duševní od fyzické, to vše způsobilo i převraty v dějinách hledání smyslu života. Přenesení práce do vesmíru také musí změnit pojetí člověka o jeho životě, a potom i člověka samého.⁸⁵

Během lidských dějin se zformoval dvojí postoj lidí k práci. Někomu se práce stala základní vnitřní potřebou, něčím žádoucím, jiným se stala prokletím lidstva, věcí nežádoucí, ba dokonce nenáviděnou. Nahlížení na práci jako na základní vnitřní potřebu člověka se rozvíjelo hlavně tam, kde jde o činnost svobodnou a vnitřně bohatou, která klade nároky na inteligenci a iniciativu lidské bytosti a umožňuje jí rozvíjet lidskou osobnost. Druhý postoj k práci, tedy postoj spíše negativní převládá tam, kde byla práce odcizena potřebám lidské osobnosti, jde tedy především o práci, která nerozvíjí osobnost člověka. Je to například práce, která je převážně mechanická, stereotypní a v některých případech tato práce přímo ničí přirozené lidské schopnosti jako je zdraví, síla, talent, iniciativa apod. Je to vždy práce, která si podle Machovce činí nárok jen na lidské ruce, ne už na lidskou sílu, talent či iniciativu.⁸⁶

⁸³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 129 – 130.

⁸⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 131 – 132.

⁸⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 133 – 134.

⁸⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 135 – 136.

Těmito různými postoji k práci vzniklo podle filozofa Machovce zmatení v dějinách práce, které vedlo i k velkému zmatení v rozvoji určování smyslu lidského života. Typickými projevy člověka se staly jak práce, tak i zahálka, aktivita i pasivita, nadšení i rezignace. V lidstvu se postupně zakořenil i odpor k práci a touha po nicnedělání. Ideálem mnoha lidí se stává nečinnost. Lidé docházeli k závěru, že oni sice pracovat musí, ale ideální život by pro ně byl v zahálce. Pokud tento názor přetrvává u lidí i dnes, je práce nadále chápána jako nutné zlo, proto je potom smysl života chápán jako něco, co začíná až po práci. Machovec proto pokládá otázku jak u lidí zase probudit pracovní iniciativu? Řešení vidí v tom, že by se měly odstranit všechny formy práce, které člověka neinspirují. Avšak chápe, že to v reálu úplně provést nelze, proto Machovec doporučuje, aby práce co nejvíce poskytovala lidem možnost hlubšího uspokojení lidské osobnosti, aby nebyla jen snahou vydělat si peníze.⁸⁷

I nejlépe prováděná práce není sama o sobě zdrojem uspokojení, není-li současně člověk aktivní, a pokud nemá pocit, že je pánem a tvůrcem svého života. Proto může být i dobře organizovaná práce postupně spojena s pocitem nudy, nepřináší-li život zároveň i určité okamžiky, které podněcují odvahu a iniciativu člověka podílet se na něčem náročném.⁸⁸

3. 8 Boj proti systému jako smysl života člověka

Problém smyslu lidského života podle Machovce nemůžeme uspokojivě vyřešit bez soustředění pozornosti na problematiku člověka a systému. Tedy bez řešení otázek, jak je smysl života člověka určován systémem, ve kterém člověk žije, zda může být smyslem života vzpoura proti systému a boj za vytvoření systému nového nebo boj proti samotnému principu systémů.⁸⁹

Princip systému v lidské společnosti byl dle Machovce nutným důsledkem dělby práce. Pokud je práce lidí různá, budeme vždy potřebovat nějaký princip, který tuto různost opět spojí, tedy nějaký systém. Lidé se mohou svobodně rozhodovat, jaký systém si vytvoří, ale nikdy nemohou žít bez systému. Člověk má svobodu určitého jednání, avšak nemá již svobodu nejednat. Proto lidský jedinec vidí jakýkoliv systém jako něco nad sebou.⁹⁰

Člověk sice dělá systém, ale i systém ovlivňuje člověka. Systém se často stává tím, co ovlivňuje osud individuálních lidských bytostí. Systém byl vytvořen lidmi, ale vůči jedinci je podle Machovce pak něčím předem daným, lidi vytváří i ničí. Jak jsme již uvedli, člověk

⁸⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 138 – 141.

⁸⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 148.

⁸⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 155.

⁹⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 156 – 157.

nemůže existovat bez systému, ale může ho opravit, zlepšovat. V životě člověka má systém podle filozofa Machovce dvojí kořeny. Prvním kořenem je hierarchizace, konkrétně nestejná moc jednotlivých lidí, která způsobuje, že život většiny lidí probíhá ve vztazích nadřazenosti a podřízenosti, což má vliv na pojetí hodnot člověka i na smysl jeho života.⁹¹

Druhým kořenem systému v životě člověka jsou moderní vědecko-technické vymoženosti a technicko-organizační prostředky. Záslouhou moderní techniky postoupil princip specializace činnosti individuálních lidí tak daleko, že následné spojování výsledků těchto specializovaných činností lidí systémem je velmi komplikované. Moc člověka nad člověkem se tak v době dokonalé technizace, atomových zbraní, bezpečnostního dozoru dle Milana Machovce najednou stává věcí velmi složitou, proto si člověk připadá tak bezmocný proti systému.⁹²

V každé době se člověk nějakým způsobem bránil vůči systému. Vůči systému příliš mocnému se například bránil tím, že se snažil dostat do středu dění tohoto systému, buď se člověk systému přizpůsobil, nebo se mu podrobil jen vnějškově. Protože podle Machovce jsou tyto prostředky obrany proti systému ubohé, jde člověk ještě dále, oživí si náboženství, mystiku nebo jinou formu iracionalismu. Člověk proti systému také někdy bojuje přilnutím k jakékoliv teorii, případně ideologii, která není spjata s daným systémem, ale ani s reálnými perspektivami jeho překonání. Touto teorií může být cokoliv, co člověku pomáhá uzavřít se do sebe, do svých představ, iluzí a tužeb. Skutečný způsob obrany člověka je ale podle Machovce jiný, a to ne popření systému vůbec, ale vytvoření maximální harmonie mezi lidským jedincem a systémem. Jak jsme již zmínili, ze společnosti můžeme odstranit konkrétní systém, ale samotný princip systému ne. Vždy budeme potřebovat určitý řád mezi lidmi, podle Machovce jde ale o to, aby to byl řád či systém tak samozřejmý a všem jedincům příznivý, jako jsou například přirozené vztahy v rodině.⁹³

3.9 Humanismus jako smysl lidského života

Podle Milana Machovce někteří lidé prohlašují za smysl života humanismus, proto se tomuto pojmu budeme věnovat i my. Podle některých je tedy smysl lidského života v humanismu, což je ale podle Machovce jen opis, protože tím vlastně říkáme, že smysl života je v něm samém. Ideál humanismu je dle filozofa Machovce jedním z nejpodivnějších v dějinách lidstva, člověk se v něm totiž klade za vzor a ideál zase člověku. V tom je tedy

⁹¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 158 – 161.

⁹² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 164.

⁹³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 177 – 178.

obsažen názor, že člověk není hotový, že neexistuje plně. Ideál humanismu pak bývá často vykládán jako požadavek plnosti života, celého člověka. Pak tedy jde o to, čím kdo chce k té žádoucí plnosti přispět, čím chce to chybějící doplnit.⁹⁴

Skutečný humanismus podle Machovce není jen krásnou myšlenkou, pohodlně přijatelnou všemi lidmi, ale je i těžkým úkolem, protože vždy zápasí s nějakými překážkami. Překážky humanismu se vždy v konkrétní chvíli jeví jako nějaké zlo, proti němuž musíme bojovat. Právě bez překážek by humanismus podle Machovce nemohl existovat, protože se může rozvíjet právě jen v boji s těmito překážkami. Jakmile humanismus překoná dané překážky, musí hledat další úkoly a překážky, jinak by sám zanikl.⁹⁵

Dějiny humanismu jsou dějinami snah o hlubší rozvoj a širší pozitivní uplatnění lidských schopností. Humanismus má proto podle Machovce dva nepřátele, a to ustrnutí na kterémkoliv místě dějin člověka a tendence, které vedou k nelidskosti, vyskytující se během dějin. Ustrnutí je škodlivé vždy, protože lidstvo nemůže existovat, bez toho že by se vyvíjelo. Pokud je ale ustrnutí vždy škodlivé, neznamena to, že by prosazování něčeho nového bylo vždy prospěšné. Humanismus se dle profesora Machovce musí dovolávat ideálu, pokroku, ale musí si uvědomovat i tradice a hodnoty, kterých již dosáhl.⁹⁶

Obsah a smysl humanismu v dějinách můžeme redukovat na dvě složky, rozvoj lidského já pro všechny a rozvoj lidského já a ty. Rozvoj lidského já zdůrazňuje rozvoj člověka, proto vyzdvihuje hlavně vzdělanost a kulturnost. Rozvoj vztahů já a ty zdůrazňuje zlidštění vztahů mezi lidmi, tedy lidskost jednání a přístupu člověka k druhému člověku, proto se zakládá na morálce. Tímto jsme tedy shrnuli to základní, co o humanismu píše Machovec.⁹⁷

3. 10 Úloha dějin při hledání smyslu života člověka

Když jsme sledovali spolu s Milanem Machovcem různé stránky lidského života, které jsou významné pro nalezení jeho smyslu, setkávali jsme se s jejich vymezováním v procesu dějin. Usoudili jsme, že žádný existenciální problém jako člověk a práce, člověk a systém či člověk a vesmír není dán, ale vzniká, rozvíjí se, prostě se děje. Proto mohou být všechny existenciální problémy rozeznány a pochopeny jen na základě dějin. Žádný problém filozofie člověka podle Machovce nemůžeme vyřešit bez dějin člověka. Problém smyslu lidského života tak splývá s problémem smyslu dějin. Bez řešení problému dějin nemůžeme poznat

⁹⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 180.

⁹⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 181.

⁹⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 182 - 183.

⁹⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 184.

sami sebe, tedy člověka. V přístupu k dějinám je dle Machovce také jedna z překážek, a to skutečnost, že minulost se člověku stále ztrácí, mizí mu z vědomí. Lidé se soustředí na řešení svých vlastních úkolů a zápasy lidí v minulosti se jim jeví jako nikoho neobohacující schémata. Přesto v mysli lidí zůstávají alespoň jména některých velkých osobností dějin, které uznávají. Ale je to jen uznání, ne poznání či porozumění. Machovec tvrdí, že pro lidi dnešní doby je typický nezájem o historii.⁹⁸

Machovec se dále ve svém díle ptá, co znamená pojem tradice dějin? Něco se uchovává, předává. Ptá se ale proč? Dle Machovce to má cenu pro příští generace. Současně ale lidé chtějí i pokrok, což zase znamená tvoření něčeho nového. Pokrok je možný, protože současnost stojí na minulosti, opírá se o tradice. Ale i pokrok je možný proto, že minulost není ožívána v celém rozsahu, ale zjednodušeně, aby se mohla co nejvíce prosadit potřeba něčeho nového, pokrok tedy záleží také na tom, že se tradice ochuzuje. Machovec tvrdí, že pokrok bez tradice by byl příliš riskantní. Naše doba, doba poroku musí podle něj řešit i problém tradice, problém našeho postoje k dějinám i problém smyslu boje o pokrok. Machovec se ptá, v čem je smysl pokroku. Chápat pokrok jen jako cestu vpřed a jako tvorbu něčeho nového za každou cenu, je podle Machovce problematické. Podle něj musí pokrok najít svůj poměr k dějinám.⁹⁹

Minulost, pokud něco minulo, pak to už není, proč se tím tedy zabývat? Někteří lidé vidí v toku dějin jistou zákonitost, pak bychom se měli dějinami zabývat už z toho důvodu, aby byla tato zákonitost stanovena. Pak by každá současnost našla své místo v toku dění, porozuměla by sobě samé. Pokud ale dějiny probíhají jen na základě nějaké zákonitosti, vystává zde problém, a to že se lidé mění jen v loutky pokroku, což prohlubuje pocity, že úděl člověka je být pouze loutkou.¹⁰⁰

Machovec se domnívá, že pokud dějepis nepochopí, že jeho úlohou už není jen reprodukovat minulost a přiřazovat fakta k již rozpoznaným zákonitostem, pak dějepis skončí svou vlastní úlohu v historii. Dějepis ale může vstoupit do epochy automatizace, kybernetiky a astronautiky jako rovnocenný partner těchto oborů, pokud se zaměří na to, že dějiny se naplňují jen úsilím lidí. Pokud dokáže vystihnout lidi v jejich osobité činnosti, pokud vystihne rozporuplnost jejich životního úsilí, pak se obnoví význam minulosti pro přítomnost. Lidé minulosti zažívali podobné situace jako dnes my. Například nové úkoly kosmonautiky budou při dobývání vesmíru člověkem vytvářet situace, které budou podobné těm při dobývání

⁹⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 204 – 205.

⁹⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 207 – 211.

¹⁰⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 212 – 214.

země. Proto bychom měli hledat v minulosti analogie vlastních situací, protože díky zápasům lidí v minulosti, uvidíme lépe smysl svých zápasů v současnosti.¹⁰¹

Jak je možné, že dnes můžeme prožívat to, co lidé prožívali daleko v minulosti? Machovec tvrdí, že je jen jedna příroda, jedna země, jeden proces vystupování člověka z říše přírody, a proto i jeden člověk. Existuje jednota lidstva, jeden proces emancipace člověka, hledání a nalézání lidského. Dějiny jsou dle filozofa Machovce děje, které neprobíhají bez lidského rozhodnutí. Dějí se nejen podle tužeb lidské vůle, ale nic se neuskuteční právě bez lidské vůle. Dějiny jsou podle Machovce tvořeny osobními rozhodnutími každého člověka.¹⁰²

Milan Machovec ve svých dílech ukazuje několik smyslů života. Podle něj lidé nacházejí smysl života v náboženství, ve slastech, v sebekázní; práci na obě samém, v útěku od reálného života do světa fantazie; života podle svých představ nebo dokonce mohou docházet k přesvědčení o absurdnosti života. Dále Machovec vidí smysl života v dobývání vesmíru člověkem, v práci či v boji člověka proti systému. Filozof Machovec zmiňuje i humanismus jako smysl života a poukazuje ve svých dílech na úlohu dějin v hledání smyslu lidského života. Avšak neukazuje nám konečnou odpověď na otázku smyslu, pouze nabízí možnosti jeho hledání. Na základě jeho díla jsme nabyli přesvědčení, že se nám smysl našeho života ukáže až na jeho samotném konci. Pouze tvář v tvář smrti se nám vyjeví, co bylo v našem životě skutečně významné a co bylo jeho smyslem.¹⁰³

¹⁰¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 214 – 216.

¹⁰² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 217 – 220.

¹⁰³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 246.

4 Milan Machovec jako filozof dialogu a tolerance

Na úvod citujme Milana Machovce: „*když dvě lidské bytosti pociťují jasněji svá „já“ a stejně bytostně i existující vzájemnost svého „já a ty“, dochází k podivuhodnému zjevu vzájemného doplňování a ukončování myšlenek tím druhým sotva jen naznačených, dochází k náhlému oboustrannému vyřčení téže myšlenky vnějškově nenavozené, posléze i k srozumění beze slov, k dialogu náznaků, k sdělnému mlčení*“¹⁰⁴.

4.1 Co je to dialog?

Machovec ve svých dílech nastoluje otázku, co je to vlastně dialog? Podle Velkého slovníku cizích slov je dialog „*rozhovor, rozmluva mezi dvěma osobami (op. monolog)*“¹⁰⁵, dále dialogem rozumíme antický žánr filozofické a esejistické literatury či základní složku dramatického díla, která v podobě vzájemných replik dvou nebo více mluvčích vytváří vývoj děje a odhaluje charakter postavy.¹⁰⁶

Machovec chápe dialog jako kontakt s jinými lidmi a zároveň vedle práce jediný způsob, kterým může jedinec žít a komunikovat s lidmi. V dialogu se objektem lidského subjektu stává jiný lidský jedinec, člověk předmětem člověka. Pouhý kontakt jednotlivců ale ještě podle Machovce není dialogem. Člověk podle něj může žít nejen s člověkem, ale i vedle člověka, bez zájmu o toho druhého. V moderní společnosti se nám nabízí mnoho prostředků, jak sdělovat své myšlenky druhému, ale ani tisíc možností lidského kontaktu není zárukou jeho skutečného rozvoje, ani rozvoje, který umožňuje zrání lidského jedince. I v davu může být člověk osamocen, ztracen, může být jen nástrojem druhého člověka, částí řetězu, jen jeden z mnoha. Nejde jen o to, jestli je člověk sám nebo v kolektivu, z hlediska člověka jde především o to, jaké místo zaujímá v kolektivu, jestli v něm nachází odezvu sama sebe nebo zda se v něm nemůže jeho já uplatnit a rozvíjet. Machovec na základě tohoto pokládá další otázku, a to co je opravdový kontakt člověka s člověkem?¹⁰⁷

Pokud se stává předmětem lidské pozornosti člověk, je tím dána jistá zvláštnost. Objektem je tu něco, co samo může být také subjektem. Proto, že i objekt má schopnost být subjektem procesu poznání, může kontakt dvou lidských jedinců nabývat podoby konfrontace dvou subjektů. To specificky lidské podle Machovce je v tom, že aktivita může být na obou stranách. Právě touto vzájemnou aktivitou se vytvořilo lidské svědomí, podle filozofa

¹⁰⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 221.

¹⁰⁵ Velký slovník cizích slov. Český Těšín, Nakladatelství Pali 2008, s. 134.

¹⁰⁶ Velký slovník cizích slov. Český Těšín, Nakladatelství Pali 2008, s. 134.

¹⁰⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 221 – 223.

Machovce vědomí, že jsem s někým. Svědomí, tedy posuzování lidských záležitostí z hlediska rozeznávání dobra a zla a potřeba to dobré konat a zlému se vyvarovat, by nevzniklo bez pospolitého způsobu života lidí, protože v hlasu svědomí jde vždy o vědomí odpovědnosti vůči někomu jinému. Ale nevzniklo by ani bez vyhraňování jedinečnosti lidského já. Svědomí je tedy založeno na tom, že já jako bytost s vědomím jsem schopen si své činy rozmyslet, tedy za ně mohu i zodpovídat. Výsledkem poznání, že ten druhý je také subjekt a i on svým svědomím posuzuje sebe i mě vlastně svědomí vzniká. Svědomí je podle Milana Machovce výsledek toho, že jsem s vědomím, ale jsem i s druhým člověkem, jsem tedy vědomí s druhým člověkem.¹⁰⁸

Člověk může být druhému víc než jen předmětem rozumového posuzování. Lidský jedinec může mít nejrůznější formy kontaktu s celou psychikou druhého člověka. Komunikace dvou lidí je forma kontaktu, při které se nejen srovnává rozum s rozumem, poznání s poznáním, názor s názorem, ale zároveň se člověk otevírá člověku, tedy celé lidské nitro druhému. Dialog je ale ještě něco náročnějšího. Dialog Machovec chápe jako něco víc, než jen diskuzi nebo výměnu názorů. Dialog je podle něj nejvyšší forma vzájemné lidské komunikace, při níž, ve vzájemném kontaktu dvou lidí, oba usilují o celkové otevření člověka člověku. Dialog je cílevědomá komunikace, kde se využívají všechny vnitřní schopnosti partnerů, ne jen jejich vědomosti a názory.¹⁰⁹

V dialogu a vůbec v komunikaci je důležité nejen mluvit, ale i naslouchat druhému člověku. V dnešní době spolu lidé velmi často mluví, ale ve skutečnosti si vzájemně nenaslouchají, pouze jeden z nich mluví a druhý mlčí, což ale nemusí znamenat, že jeden druhému opravdu naslouchá. Dnes je velmi nutný rozvoj opravdového dialogu, a to jak v běžné komunikaci mezi lidmi, tak i ve vnitřní či mezinárodní politice.

Jaký je smysl dialogu pro růst člověka? I na to se ptá profesor Machovec. Člověk podle něj potřebuje nejen svou práci a výdělek, zábavu, ale potřebuje i najít cestu k vědomí jiných lidských jedinců. Člověk potřebuje dialog, aby mohl zažívat, jak jsou lidé utvářeni, aby srovnáváním korigoval omyly a jednostrannosti své vlastní cesty. Machovec píše, že pokud člověk nemá být nezralým lidským jedincem, potřebuje dialog. Jen dialog dá člověku opravdového přítele, člověka ne vedle něj, ale člověka s ním.¹¹⁰

¹⁰⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 223 – 224.

¹⁰⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 224.

¹¹⁰ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 225 – 226.

4.2 Předpoklady dialogu podle filozofa Machovce

Kdy jde o skutečný dialog? Diskuzi, hádku, výměnu názorů může člověk předvést kdykoliv, ale není po ní vnitřně bohatší. Prvním předpokladem dialogu je ochota otevřít se druhému. V dialogu musíme druhému člověku odhalit svou sílu, ale i slabost. Pokud mu ukazují jen sílu, své jistoty a vědomosti, pak proti němu stojím spíše jako kniha, tedy prostředek získání informací, ne jako člověk. Druhým požadavkem dialogu je dát veškeré vědomí k dispozici tomu druhému, a to i tehdy pokud nejde jen o přítele, ale i o soupeře. Třetím předpokladem je zájem o člověka; partnera mého dialogu, o člověka jako takového. Pokud jde lidskému jedinci jen o „svou věc“, pak má ten druhý dojem, že mu nejde o člověka, nýbrž pouze o tu věc. Neměli bychom rozdělovat lidi podle jejich užitečnosti pro nás samotné. Pokud člověk začne uvažovat, zda ten druhý stojí za to, pak klesá touto úvahou pod druhého člověka. Pokud podle Machovce nemáme zájem o druhého pro něj samotného, pak budeme mezi lidmi osamoceni. Dalším požadavkem či předpokladem dobrého dialogu je osobní angažovanost. Machovec uvádí, že se člověk musí angažovat a vzít na sebe to nejtěžší. Pokud člověk začne přemýšlet o tom, že je pro něj nějaký úkol příliš těžký, a proto ho raději přenechá někomu jinému, pak je dialog předem zmařen. Machovec uvádí, že člověk nesmí chytračit, tedy sobě hledat jistoty a druhým přenechávat riziko, naopak by měl přenášet riziko z druhých na sebe. Vracíme se k poslednímu předpokladu dialogu, kterým je skutečnost, že při dialogu lidský jedinec musí používat všechny vnitřní složky svého nitra, ale nesmí používat prostředky zápasu, tedy nátlak, moc, vnější výhody apod. Protože uplatnění moci a dialog se vzájemně vylučují. Stejně tak pokud se dialog mění v zápas o úspěch za každou cenu, končí.¹¹¹

4.3 Překážky dialogu podle Milana Machovce

Oproti předpokladům dialogu se setkáváme i s překážkami, které dialogu brání. Jednou z překážek je například malá vzdělanost a kulturní vyspělost mnoha lidí. Není sice pravda, že by prostý člověk nebyl schopen dialogu, přirozená inteligence je v dialogu dokonce důležitější než vzdělání, ale alespoň určité minimální vzdělání je v dialogu potřeba. Nemá-li člověk, co sdělovat, není-li dostatečně vyzrálý, pak nemůže vzniknout dialog. Ale nemůžeme si ani myslet, že sama vzdělanost již dialog zaručuje. Jednou z dalších překážek je totiž i jednostranná specializace osobního zaměření. *„Mění-li se fyzik i jako člověk v živou učebnici, ve schéma svých odborných znalostí, jak by vůbec mohl vést dialog s podobným*

¹¹¹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 226 – 229.

živým schématem chemickým či dokonce ekonomickým? Jaké společné zájmy mohou mít? Tak se stává, že i dva vyspělí odborníci XX. století, sejdou-li se, mohou spolu být jen stejně naivní a hovořit o těchže věcech jako lidé nejprostší: o počasí, sportovních výsledcích“¹¹² Dialog je totiž možný jen tam, kde jsou nějaké společné třecí plochy. Pokud by byla dále společnost založena na jednostranně převažujícím principu specializace, došli bychom až k tomu, že by lidstvo v celku znalo vše, ale každý jedinec by byl sám pro sebe tam, kde byl, než začal proces dějin civilizace. Třetí a asi nejvlivnější překážkou dialogu je hierarchizace lidské společnosti, tedy vztahy podřízenosti a nadřazenosti. Různost názorů nebo začleněnost lidí v různých systémech není překážkou dialogu, avšak hierarchizace společnosti ano. Například ti, kdo mají absolutní moc, nemohou vést dialog s nikým, protože si před nimi musí každý dávat pozor na to, co jim říká. Pokud lidé nemohou jeden druhému otevřít srdce, je další vývoj člověka vyloučen. Čtvrtá překážka dialogu je skutečnost, že všichni lidé nemusí mít zájem na rozvoji dialogu. Dialog se podle Machovce uskutečňuje už jen mezi milenci, v uzavřených sektách či mezi mimořádně vyspělými vědci jednoho nebo blízkého oboru. Ale k normálnímu životu podle Machovce dialog už nepatří. Lidé sice žijí a pracují v kolektivech, ale pokud zde není dialog, pak je člověk v tomto kolektivu velmi osamocen. Podle Machovce je jediným řešením překonat zmíněné překážky dialogu.¹¹³

V další etapě lidských dějin se podle filozofa Machovce musíme zaměřit na maximální rozvoj dialogu, protože bez něj nemůže lidská osobnost harmonicky růst. Pro růst a vývoj lidské osobnosti je dialog bezpodmínečnou nutností.¹¹⁴

Dialog já a ty se může stát vlastností lidského já do té míry, že si já později osvojí schopnost konfrontace sama sebe s jinými lidskými já i v těch případech, kdy ty není bezprostředně přítomno, dokonce kdy ty může patřit již k minulosti. *„I mrtvý druh může zůstat partnerem dialogu, jestliže mé „já“ pochopilo svéráz jeho osobní existence do té míry, že se naučilo samo a „za něj“ domýšlet, jak by asi v té které situaci reagoval právě on.“¹¹⁵* Pokud si člověk osvojí umění života v dialogu, pak může žít nejen se zemřelým přítelem, ale i vcházet v bytostný kontakt s lidmi minulosti a rozmlouvat s nimi.¹¹⁶

¹¹² Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 231.

¹¹³ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 230 – 235.

¹¹⁴ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 236.

¹¹⁵ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 237.

¹¹⁶ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 237.

4.4 Vnitřní dialog – rozprava člověka se sebou samým

Lidská bytost ale může jít ještě dál, může například vědomě prožívat konflikt já dneška se svým vlastním já zítřka, může aktivně pomáhat svému dalšímu růstu. Člověk může tedy vést dialog i se sebou samým. Já empirické může vést dialog s mým já ideálním. Tak vzniká tzv. dialog vnitřní, tedy rozprava člověka se sebou samým, se svým lepším já. V moderní době většinou lidské individuum ustrne na pro něj právě použitelné a společensky výhodné podobě a dále již nemá snahu se vyvíjet. Moderní člověk tedy usiluje spíše o to, sám sebe potlačovat. Člověk dnes hledá nějaké vnější popudy, snaží se neustále bavit, ani do přírody nejde bez mobilního telefonu či radia, aby ho něco neustále odvádělo od přemýšlení nad sebou samým. Člověk je v dnešní době spokojen, jen pokud je zcela ponořen do světa věcí. Žije bez vnitřního dialogu, tedy vlastně bez sebe. Dříve člověk dosahoval vnitřního dialogu hlavně díky náboženství. Lidé si mysleli, že mluví s bohem, ve skutečnosti ale mluvili se svou vlastní autoprojekcí, se svým ideálním já. Lidé si chtěli pomocí modlitby vyprosit odpuštění od boha, ve skutečnosti ale sami získávali jakýsi vnitřní mír. Moderní člověk, který už nevěří v boha, se tedy nemá důvod modlit a rozmlouvat tak se sebou samým. Důsledkem toho ale je, že se lidé cítí ochuzení, pokud nenajdou jiné formy, jak získávat svůj vnitřní mír. Zbavit se boha lze velmi snadno, moderní člověk se ale pak musí sám dostat ke svému vnitřnímu dialogu.¹¹⁷

Člověk v moderní době většinou nemluví s bohem proto, že jeho vzdělanost a rozum hovoří proti tomu. Ale to neznamená, že se má ponořit do světa věcí a zapomenout na sebe, naopak musí usilovat o vnitřní dialog. Machovec ale poukazuje na skutečnost, že bez fikce, že člověk mluví s někým, je navození vnitřního dialogu velmi těžké, protože uvědomit si rozlišení mého já empirického a já ideálního a uskutečnit mezi nimi dialog je náročnější než přijmout existenci boha. Vnitřní dialog podle filozofa Machovce není podmínkou toho, aby člověk mohl udělat něco významného či dobrého, ale pro náročnější mravní vyspělost je vnitřní dialog podmínkou. Rozvinutý vnitřní dialog je jedinou cestou, pomocí které si můžeme uvědomit své vnitřní problémy, své nedostatky apod. Podle Machovce pouhým dialogem já a ty nikoho nepřesvědčíme o „své věci“, vědomosti je podle něj možné šířit, ale k přesvědčení se musí každý probojovat sám, a to právě pomocí vnitřního dialogu. Pro „svou věc“ získáme druhého jen tehdy, pokud v této věci po vnitřním dialogu nalezne sama sebe.¹¹⁸

¹¹⁷ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 237 – 239.

¹¹⁸ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 242 – 245.

4.5 Dialog já - nejá

Pokud můžeme vést dialog já - ty i dialog vnitřní, můžeme dospět až k nejvyšší formě dialogu, a to k vnitřnímu dialogu já – nejá, tedy k dialogu se světem beze mě, se souhrnem toho, co nejsem já, což je stejné s vědomím konfliktu mého bytí a nebytí; smrtí. Smrt je člověku podle Machovce ničím, jen tečkou za něčím existujícím. Toto uvažování je příznačné jen u bytostí ponořených do věcí, protože pokud mé já redukuji jen na vlastnění a užívání si věcí, pak je smrt jen tečkou za životem. Ale pokud se v člověku rozvine vnitřní dialog a snaha o nacházení vyšších forem mého já, pak už je smrt nejen tečkou, ale něčím nejsoucím, toto nebytí se pak stává realitou mého životního osudu. Takový člověk pak se svou smrtí počítá a podle toho i řídí průběh svého života. Nejá v dialogu já a nejá můžeme chápat jako smrt, ale i jako svět, podle Machovce je to v podstatě totéž. Dialog se smrtí je podle něj dialogem se světem beze mě, a absolutním nejá, pouze v tomto dialogu nacházíme své skutečné já, pouze tváří v tvář smrti vidíme, co bylo v našem životě opravdu důležité. Dialog ale nesmíme izolovat od všeho ostatního lidského, pokud je vnitřní dialog já – nejá nejvyšší formou dialogu, pak je dialog zase jen součástí života.¹¹⁹

4.6 Vztah a vymezení pojmů tolerance a intolerance

S dialogem souvisí i pojmy tolerance a intolerance. Tyto pojmy jsou protikladné a v dějinách se vždy vyskytují společně. Každý z těchto pojmů může existovat jen tehdy, pokud zároveň existuje zážitek opačného pojmu, buď z přítomnosti, nebo nedaleké minulosti. Pojem intolerance může být podle filozofa Machovce živý jen tam, kde existovala i tolerance, tedy kde byla tolerance získána a pak opět ztracena. Kde nic podobného jako tolerance nebylo, tam jsou všechny projevy násilí vnímány jako jakási samozřejmost, nesetkáme se tam s pojmem intolerance. Tolerance a intolerance jsou tedy pojmy, které jeden bez druhého nemohou existovat.¹²⁰

Pojem intolerance ve slovnících nejčastěji najdeme vysvětlený jako: „*nesnášenlivost (politická i náboženská), nerespektování*“¹²¹.

Toleranci chápeme jako „*respektování cizího přesvědčení, cizích názorů, snášenlivost, trpělivost*“¹²². Ve Slovníku tří nejvýznamnějších monoteistických náboženství najdeme hned několik definicí pojmů tolerance. V oddílu Judaismus se píše, že pojem tolerance vychází

¹¹⁹ Machovec, M.: Smysl lidského života. Praha, Nakladatelství politické literatury 1965, s. 245 – 250.

¹²⁰ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 249.

¹²¹ Velký slovník cizích slov. Český Těšín, Nakladatelství Pali 2008, s. 319.

¹²² Velký slovník cizích slov. Český Těšín, Nakladatelství Pali 2008, s. 731.

z latinského *tolerare* – snášet, trpět a jde o „*respekt vůči jiným přesvědčením či názorům, event. jiným náboženstvím*“¹²³ V oddílu křesťanství zase najdeme, že tolerance vychází z latinského *tolero*, což znamená, snáším. Tolerance je tedy „*snášelivost, popř. respekt vůči mínění jinak smýšlejících lidí. V křesťanství existují pokusy odvozovat myšlenku tolerance z rovnosti lidí, dané stvořením člověka k obrazu Božímu, a z příkazu lásky k bližnímu ... Dnešní pojetí tolerance vychází z fakticity náboženského a názorového pluralismu, multikulturní rozrůzněnosti a z nutnosti zajištění minimální úrovně komunikace mezi jednotlivými kulturami tak, aby konfliktní potenciál, daný např. polit. problémy, národnostní a náb. nesnášelivostí, předsudky, absolutizacemi vlastní pravdy a rasismem, nepřerostl v ideologickou intoleranci narušující globální soužití.*“¹²⁴

4.7 Tolerance v dnešním světě

Podle Milana Machovce pojem tolerance vznikl z latinského termínu *tolerantia* (snášelivost). Dnes jej chápeme jako uvědomělé soužití lidí jednoho přesvědčení s lidmi jiného přesvědčení. Ať už se jedná o přesvědčení náboženské, filozofické či politické. Machovec zdůrazňuje, že musí jít opravdu o soužití, tedy o spolupráci a vzájemné otevírání se, ne pouze o život vedle sebe, tedy pouhé respektování rozdílnosti. Pokud lidé vedle sebe žijí sice bez konfliktů, ale vzájemně se neotevírají jeden druhému, pak se podle Machovce nejedná o toleranci, ale jde spíše o lidskou nezralost. Abychom mohli hovořit o toleranci, musí navíc jít o lidi skutečně přesvědčené, tedy lidi, kteří něco vyznávají a něco milují, o lidi, kteří jsou ochotní i něco obětovat ve smyslu toho milovaného. Současná společnost ale právě neoplývá přesvědčenými lidmi. Lidé dnes většinou žádné světonázorové přesvědčení nemají a tuto skutečnost sami před sebou maskují. Například věřící člověk sice chodí v neděli do kostela, ale tato návštěva kostela ho již nijak neovlivňuje, provádí ji spíše ze zvyku. Ztráta přesvědčení u lidí je dána hlavně obtížností orientovat se v dnešním světě, ale je to dáno také tím, že život většiny lidí je dnes přeplněn banalitami například čekáním na autobus, nákupy, chozením po úřadech a dalšími činnostmi, které vůbec neobohacují mysl člověka. Tolerance se podle Machovce dnes vyskytuje ve zvláštní podobě, dle něj v podobě pokleslé.¹²⁵

¹²³ Pavlincová, H. a kol.: Slovník – judaismus, křesťanství, islám. Praha, Mladá fronta 1994, s. 108.

¹²⁴ Pavlincová, H. a kol.: Slovník – judaismus, křesťanství, islám. Praha, Mladá fronta 1994, s. 306.

¹²⁵ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 250 – 251.

4.8 Intolerance

Intoleranci máme spojenou s projevy násilí, ale přesto nemůžeme považovat jakýkoliv projev násilí za intoleranci. Intolerance podle Machovce vzniká až tam, kde se ukazují i projevy tolerance, přesněji kde násilí přestává být samozřejmostí a je považováno za problém. Intolerance je podle Milana Machovce antihumáním projevem a je možná jen u bytostí sama sebe reflektujících, mravních. Intolerance dovede i rozum využívat k násilnictví, je charakteristická právě zneužíváním rozumu.¹²⁶

Intolerantními lidmi nazýváme ty, kdo jsou náchylní k nesmiřitelné polemice, co vystupují tvrdě proti jiným názorům. Domníváme se, že to jsou lidé, kteří vyhledávají spory, kritiku, lidé neochotní ke kompromisům. Podle Machovce tomu ale tak není. Intolerantním se člověk nestává prudkostí polemiky nebo tvrdohlavostí, ale až v okamžiku, kdy je ochoten proti soupeři použít i jiné než duchovní a mravně čisté prostředky, tedy prostředky moci, pomluvy či zkreslení. Podle Machovce například i univerzitní profesori propadají intoleranci při duchovním boji, a to v případě že vedou tento boj kvůli osobním zájmům nebo své kariéře. Podstata intolerance ale vzniká ze stejných okolností jako tolerance, v procesu aktivní práce a v nadšení skrze tuto práci probuzené. Intolerance podle filozofa Machovce vzniká přeměnou nadšení ve fanatismus. Dotyčný pak chce své přesvědčení nejen prosadit, ale chce ho prosadit za jakoukoliv cenu, třeba i za cenu obětování tisíců nevinných lidí.¹²⁷

Člověk podle Machovce začne být intolerantní k myšlenkám druhých hlavně proto, že chce něco myšlenkového potlačit v sobě samém. Aby lidé potlačili své myšlenky, vystupují proti myšlenkám jiných lidí, čímž si dodávají sílu překrýt svou aktivitou projevy vlastních vnitřních pochyb. Machovec se ve svých úvahách dostává až k vrcholně intolerantním lidem, kterých je podle něj velmi málo. Podle něj se jich nikdy nerodí mnoho, ale je jich málo i z jiného důvodu, a to proto, že tito lidé tíhnou k absolutní moci, a proto se nesnesou vzájemně. Každý tyran na své cestě za mocí nejen vraždí vůdce jiných směrů, ale především pečlivě vyvraždí skutečné i možné soupeře ve vlastním hnutí. V dnešní době se vedle pár vrcholně intolerantních lidí více uplatňují ti, kdo vlastně subjektivně k nikomu nenávisť necítí a nemají žádné přesvědčení, tedy by se dalo říci, že ani intolerantními nejsou, nejsou ale ani lidmi tolerantními. Právě tito lidé přebírají v nějakém systému významnou pozici buď kvůli kariérismu, nebo z tzv. dobré vůle, kdy chtějí zabránit horšímu svým podílem na moci než svou neúčastí na ní. V dnešní době podle Machovce lidé už většinou upřímnou nenávisť

¹²⁶ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 251 – 252.

¹²⁷ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 254.

nepocitují, pokud se nenávislně chovají tak právě jen kvůli svému egoismu či kariéře. Tuto intoleranci nazývá Machovec intolerancí pokleslou.¹²⁸

Machovec se ptá, je pokleslá intolerance pozitivní nadějí nebo dalším stupněm na cestě devastace lidských hodnot? Pokleslá intolerance sice ustupuje od poprav či dlouhého věznění, znamená jakési odfanatictění, ale také zapadá do stoupající apatie lidí k čemukoliv. Pokud postoje lhostejnosti v lidstvu úplně převládnu, pak je podle Machovce s lidstvem konec jistěji než skrze nukleární světovou válku. Nejen fanatismus je nebezpečný, ale i absolutní nedostatek nadšení u lidí. Fanatismus a nejdrastičtější projevy intolerance sice začaly mizet, ale je tu mnohem větší nebezpečí pro lidstvo, a to apatie a lhostejnost většiny lidí k čemukoliv i k otázce přežití lidstva.¹²⁹

4.9 Problém pokleslosti intolerance i tolerance

Machovec ale nespatřuje v pokleslé intoleranci možný důvod případného sebezničení lidstva. Problém vidí spíše v pokleslé toleranci. Člověk s pokleslou tolerancí sice nikoho neutiskuje, ale také se nikoho nedokáže zastat. Takovýto člověk si ani neuvědomuje, na kolika zločinech se nepřímo podílí svým mlčením, ale i celkovým neangažovaným stylem života. Neuvědomuje si, že sice nepáchá zlo, ale ani se neangažuje pro dobro. Ke všemu zaujímá postoj diváka. Tento problém pasivity či neangažovanosti se ale ukázal mnohem závažnějším ve spojitosti s hrozícím zánikem života na naší planetě. Řada odborníků prokázala, že za tři generace nastane nezvratný konec vyšších forem života na naší planetě a přesto se nic nezměnilo. Lidé dál zůstávají pasivní a věnují se například odpočinku na chatě v zdánlivě nenarušené přírodě. Machovec se dokonce domnívá, že pokud by se dnes uspořádalo svobodné hlasování všech lidí o tom, zda budou lidé dále využívat benzinové automobily či dávají souhlas k radikálním zásahům proti všemu, co znečišťuje atmosféru, vyhrál by podle něj automobil. „Většina lidí totiž úplně ztratila dimenzi lidstva jako rodu a není schopna reflektovat lidské hodnoty jinak než jako epikurejské zážitky individua.“¹³⁰ Machovec nastoluje otázku, zda by nebylo lépe místo prosazování demokracie, začít razit cestu tzv. ekodiktatuře, tedy prosazovat prostředky záchrany naší planety cestou příkazů a zákazů, trestů, tedy vlastně způsobem intolerantním. Podle profesora Machovce bychom měli návrh ekodiktatury brát vážně už proto, že tu zatím žádný jiný návrh podán nebyl.¹³¹

¹²⁸ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 258 – 259.

¹²⁹ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 259 – 260.

¹³⁰ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 262.

¹³¹ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 260 – 263.

4.10 Nutnost prosazování tolerance

Podle Machovce je ale bytostnou potřebou lidské zralosti ve všem tolerance, nikoliv intolerance. Zralý a uvědomělý člověk musí vždy stranit principu tolerance a napomáhat jeho praktickému posílení v lidském životě.¹³²

Tolerance má podle Milana Machovce smysl jako „*životní postoj lidí angažovaných a riskujících, lidí ochotných pro poznanou pravdu přinést případně i osobní oběti, lidí myslivých, a proto se bytostně zajímajících i o jiné typy myšlení, o zápas s nimi, nikoli lidí lhostejných k ideovým zápasům a smířených s tím, že většina lidí projevuje sklon nemyslit vůbec*“¹³³. Neměli bychom považovat člověka intolerantního za bojovného a člověka tolerantního za nebojovného. Podle Machovce se intolerantní člověk myšlenkového zápasu bojí, a tak se ho snaží ukončit násilím, zneužitím moci, diktátem apod., ale tolerantní člověk se zápasu nebojí, naopak zápas je mu bytostnou potřebou. Tolerantní člověk s jinak smýšlejícím člověkem polemizuje, zajímá se o něj, netolerantní mu chce pouze diktovat svou pravdu.¹³⁴

4.11 Míra tolerance a intolerance v dnešním českém světě

Jak je tomu tedy s tolerancí či intolerancí dnes v našem státě? Podle mého názoru se u nás s tolerancí setkáváme čím dál méně. Domnívám se, že máme co dočinění spíše s intolerancí, nesnášenlivostí, ať už se to týká oblasti politické, náboženské či národnostní. Za vše mluví večerní zprávy v televizi, kde se každý den dozvídáme o případech rasismu, šikany či jiné netoleranci mezi lidmi.

Avšak nejsme na tom až tak zle, i v našem státě se můžeme setkat s tolerantními lidmi, kteří respektují názory či přesvědčení jiných lidí a skutečně se zajímají o jinak smýšlející. Domnívám se ale, že je těchto lidí čím dál méně, proto souhlasím s filozofem Machovcem v tom, že je potřeba více prosazovat toleranci.

4.12 Filozofický monismus – záchrana světa?

Intolerance byla a je mnohem častější než tolerance, pokud se dnes spíše rozšířila tolerance, pak ve své pokleslé podobě, která je pro lidstvo spíše nebezpečná. Co bychom proti tomu měli dělat? Nestačí jen kázat morálku, ani změnit politické či ekonomické poměry, protože pouhé hlásání úcty a lásky neobsahuje pádný důvod k tomu, co požaduje. Proto

¹³² Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 263.

¹³³ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 268.

¹³⁴ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 268.

musíme podle Machovce i jiných filozofů metafyzicky podložit, zdůvodnit úctu či toleranci k jiným lidským bytostem.¹³⁵

Machovec se domnívá, že pro záchranu lidstva proti naprosté lhostejnosti je nutné metafyzické podložení tolerance a bytostného zájmu o jiné lidi, což je podle něj možné pouze skrz důsledné rozpracování a domýšlení filozofického monismu, tedy vědomí o jednom jediném základu všeho, co existuje. Touto filozofií se zabývali takoví myslitelé jako Lao-c', Aristoteles, Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz, Imanuel Kant, Erich Fromm a další.¹³⁶

Podle Machovce cokoliv, co opravdu existuje, protože vyrostlo z jednoho monistického základu, je plodné setkání s bratrem. Tedy s člověkem, který se třeba vyvíjel jinak, ale který nám právě proto může poskytnout přístup k pozitivním hodnotám, které neznáme, ale může nám také ukázat jakési zrcadlo, podklad pro srovnání, abychom pak v sobě odhalili to pozitivní i negativní. Je nutný opravdový dialog mezi lidmi, protože skrz zážitek dialogu s jinak myslícím docházíme k tomu lidsky nejvyššímu, k bytostnému prožitku jednoty, tedy k filozofii žité, nejen myšlené. Uzavřená, po dialogu netoužící existence je podle Machovce ubohá. Takovíto lidé mají hlavně potřebu nenávidět a svou nenávist projevovat, jsou to lidé bytostně netolerantní.¹³⁷

Metafyzické podložení tolerance je tedy možné v rozvinutí filozofie monismu, která podle Machovce prakticky znamená bratrství všeho existujícího, bytostnou nutnost komunikace s bytostí jinak vyvinutou, tedy dialog. Avšak stejně si Machovec nedělá velké naděje na praktický úspěch. Pokud jde o toleranci, která je dnes spíše lhostejností lidí k sobě navzájem, k přírodě, budoucnosti, jsme podle Machovce téměř bezradní. Jde o miliony takovýchto lidí, a jak se k nim potom máme dostat, když se nezajímají o nic, než o svůj vlastní žaludek, čemukoliv nad čím by mohli přemýšlet, se předem vyhýbají. Ale přece je podle Machovce nějaká naděje. *„Protože tato apatie konzumní společnosti morálku člověka neustále zhoršuje, budou se v každé oblasti rok od roku vyskytovat vždy hroznější jevy. Zejména v oblasti ničení naší planety ekologickou devastací nastanou nepochybně velmi brzy jevy tak překvapivě drastické s důsledky tak děsivými (např. v oblasti nemoci), že to pravděpodobně i nejvíce apatické lidi probudí a roznítí v nich strach a hrůzu, proto i vášnivou snahu po záchraně. Pak by filozofie monismu a bratrství člověka s člověkem a celou přírodou*

¹³⁵ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 268 – 270.

¹³⁶ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 270 – 271.

¹³⁷ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 271 – 273.

*mohla mít úspěch podobný rozmachu kdysi raného křesťanství*¹³⁸ Otázkou zůstává, zda nebude už na záchranu příliš pozdě.¹³⁹

¹³⁸ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 274.

¹³⁹ Machovec, M.: Problém tolerance v dějinách a perspektivě. Praha, Academia 1995, s. 274.

5 Ekologická problematika v díle Milana Machovce

Milan Machovec se v šedesátých letech zabýval problematikou dialogu, postupně však přechází k problematice jiné a začíná se zabývat problémy ekologickými. Machovec tvrdí, že většina vědců, kteří se ekologickou problematikou zabývají, řeší tyto problémy z pohledu poškozeného, vědci například počítají, na jak dlouho ještě bude vzduch dýchatelný, na kolik desetiletí vydrží zásoby uhlí apod., ale nezabývají se tím, co nebo kdo je příčinou ekologických problémů. Machovec se ptá, jak se mohlo stát, že se člověk začal ke své planetě chovat lhostejně a apaticky, podle něj téměř sebevražedně. Proto filozof Machovec začal hledat příčiny dnešní hrozivé situace daleko v minulosti. Ptá se, jaké historické příčiny vedly k tomu, že je dnešní člověk lhostejný ke své planetě.¹⁴⁰

Většina lidí se dnes chce jen bavit, lidé nechtějí myslet na něco vážného a znepokojivého, předem odmítají dostat o něčem nezábavném jakékoliv informace. Co to ale znamená, že si lidé kladou za cíl šťastný život a radost? V polovině dvacátého století se člověk díky svým vědeckým dovednostem dostal dokonce do vesmíru a začal tam cílevědomě pracovat. Machovec tvrdí, že s člověkem vstoupila do vesmíru práce, a tím i možnost cílevědomého přetváření vesmíru. Ve stejné době díky stejným vědecko-technickým dovednostem lidstva se naše planeta začala ocitat ve velmi nebezpečné situaci, začala se postupně ubírat k zániku. Lidé začali plundrovat rostlinstvo, půdu i nerostné rezervy, zamořují vzduch, zanikají vodstva, navíc byl dle Machovce nenávratně porušen proces automatického sebeočist'ování a sebeuchovávaní naší planety, je ohrožena flóra i fauna. „*Vstupem do vesmíru se člověku nijak neotevřela perspektiva „božská“, i když si cosi podobného dříve lidé namlouvali, ale co do stavu naší planety se opravdu rozevřela perspektiva „démonická“, perspektiva sebezničení člověka.*“¹⁴¹ Planeta Země se postupně mění ve špinavé smetiště.¹⁴²

Vědci se cítí proti hrozící zkáze planety téměř bezmocní, protože důsledky devastace již zasáhly i člověka samého, a to po všech stránkách, jak po stránce biologické, psychické, sociální i mravní. Člověk se podle Machovce stává bytostí skleníkovou, tisíce lidí věnují převážnou část svého času boji s vlastními nemocemi, zatímco další lidé končí svůj život šilenstvím nebo sebevraždou. Podle Machovce by se to ale všechno ještě dalo zvládnout, avšak lidé by museli mít vůli a úsilí to zvládnout. Což je problém, protože většina lidstva je dnes spíše pasivní, lidé jsou lhostejní ke všemu, co překračuje jejich individuální horizont,

¹⁴⁰ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 327 – 328.

¹⁴¹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 12.

¹⁴² Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 12 – 13.

chtějí především vlastní štěstí. V tom je asi hlavní příčina problému, lidé by chtěli planetu zachránit, ale něco chtějí mnohem více, a to vlastní štěstí. U lidí můžeme vidět velké úsilí a boj za vlastní štěstí, ale na druhé straně vidíme i pasivitu jedinců pokud jde o problémy přetrvání lidského rodu.¹⁴³

Lidé se i dříve soustředili na individuální rozkoše, ale u většiny lidí nemohla tato touha po rozkoši přerůst do velké intenzity, protože věda a technika ještě nedosahovala takové úrovně jako dnes. V dnešní době, v době různorodých spotřebních statků i technických vymožeností, si může většina lidí života užívat. I když někteří lidé by chtěli žít zodpovědněji, jsou příliš slabí na to, aby tento život realizovali. Tak se podle Machovce výsledky vědy obracejí proti svému původnímu poslání. Věda se rozvíjela z touhy po pravdě a poznání, ale masové používání výsledků vědy dle Machovce napomáhá sklonům spíše opačným.¹⁴⁴

Dnes je více pravděpodobné, že dojde ke zničení života na naší planetě, než k jeho zachování. Rozumem nadaná bytost se podle Machovce sama zničí právě prostřednictvím snahy o maximální uplatnění svých rozumových schopností. V samotném rozumu není příčina zkázy, ale v tom, že při jeho uplatňování a rozvoji došlo k nějaké nenápadné chybě. Podle Machovce pokud jde o chybu, pak ji lze i napravit, ovšem pouze pokud už není pozdě. Jestliže budou lidé dále pokračovat v pokroku, pak dle filozofa Machovce dojde k sebezničení lidstva. Naděje, že lidstvo díky pokroku najde řešení této ekologické situace, je spíše nereálná. Ke zničení planety dojde dříve než k objevení nějakých možných řešení skrze pokrok.¹⁴⁵

5.1 Kdo zachrání naši planetu před zkázou?

Kdo by mohl naši planetu zachránit před zkázou? Nabízí se hned několik možností. Například politikové. Bohužel ale politikové stále myslí a pracují podle starých tradic, uvažují a rozhodují ze dne na den a jediné nebezpečí, které vidí, je nebezpečí v sobě navzájem. Jejich strach z protivníka je důležitější, protože se týká něčeho bezprostředního, aktuálního, vše ostatní prostě může počkat. Kdyby politikové začali myslet jinak, jejich konkurenti by to nepochybně použili proti nim k získání převahy a moci. Od politiků tedy logicky boj o záchranu naší planety nemůžeme očekávat. Vedle politiků tu máme vědce. I kdyby vědci věděli, že svými vynálezy planetu také ničí, těžko by proti tomuto bojovali. Každý vědec je sám o sobě nevinný, svou prací přímo nikoho neohrožuje, odhaluje přírodní a společenské jevy a píše o nich tak, že je to použitelné pro pozitivní poučení lidí. Pokud dochází k něčemu

¹⁴³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 13 – 14.

¹⁴⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 14 – 15.

¹⁴⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 15.

katastrofálnímu pomoci jeho výsledků práce, pak to vědec vnímá jako zneužití, které on sám nechtěl a které se ho osobně netýká. Vědci od pradávna poskytují své vědomosti a objevy lidem k použití. Protože dříve převažovalo použití v pozitivním smyslu, došli k závěru, že pokud dojde k zneužití jejich práce, pak je to spíše netypické a není jejich věcí se tímto zabývat. Vědci nemají žádnou účinnou zbraň proti antihumanistickému zneužívání výsledků jejich práce, jde jim pouze o okamžitou prosperitu a ne o ochranu devastovaného prostředí, proto ani nemohou usilovat o nějaký obrat. Navíc věda sama za sebe nemá argumenty pro nutnost přežití lidstva. Ve vědomí vědců je teze, že věda slouží člověku, čímž je myšlena služba lidem současnosti, lidem, kteří touží po vyžití a užití. Vědec je zajatcem své specializace a víc se ptát nechce nebo ani neumí.¹⁴⁶

I obyčejní lidé by mohli zachránit planetu. Avšak dnešní člověk je veden k tomu, aby věnoval svou pozornost jen dílčím úsekům života, k tomu ho vede celý jeho životní styl. Pokud se člověk doslechne o možnosti brzkého zničení života na planetě, připadá mu tato informace spíše fantastická a neskutečná, navíc je to záležitost velmi vzdálená od času, ve kterém se on pohybuje, proto se od úvah o zániku planety odvrací. I kdyby měl člověk plné vědomí o všech souvislostech, stejně by mu více záleželo na tom, aby si mohl kamkoliv zajet svým automobilem, než na tom, zda odpadem ze svého vozu přispívá k zániku života na Zemi. Dnešní člověk si chce především užívat života. Navíc si lidé vůbec nechtějí připustit otázku ekologické katastrofy do svého vědomí, a to hlavně ze strachu. Většina lidí dnes nepřikládá důležitost varovným prohlášením ekologů, a to proto, že si podobné předpovědi a priori do vědomí nepřipouštějí, proto se ani obyčejní lidé nemohou pokoušet současnou situaci na planetě změnit.¹⁴⁷

Ovšem došlo i ke kladným změnám u lidí. Například dnes již lidé nepropadají nějakému politickému kultu tak snadno jako dříve. Proto klesla i možnost dohnat velké masy lidí k akci nějakými mytizovanými polopravdami, manipulací nízkých instinktů apod. Dochází tedy k jakémusi odfanatičtění lidí. Ale spolu s tímto odfanatičtěním dochází i k něčemu negativnímu, a to k masovému růstu apatie a lhostejnosti, u většiny lidí dochází k neschopnosti žít pro něco více než jen pro svůj vlastní prospěch či štěstí. Lidstvo podle Machovce může zahynout jak pomocí fanatismu, tak také nedostatkem nadšení, apatií. V posledních desetiletích stoupá počet lidí uvědomujících si současnou ekologickou situaci, ale je jich příliš málo. Naproti tomu jsou další technické pokroky a jejich katastrofální důsledky nesený praktickou činností milionových mas. Tento stav má podle Machovce

¹⁴⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 16 – 19.

¹⁴⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 19 – 20.

hluboké kořeny a je spjat s největšími úspěchy lidského rodu. Proto jej není možno odstranit jen moralistickou promluvou do duše lidí. V dnešním individuálním pojetí života, kdy lidem záleží jen na svém vlastním štěstí a úspěchu, pro člověka vše končí jeho smrtí a vše, co je za touto smrtí, se stává člověku lhostejným. K tomuto Machovec píše: *„Postupující individualizace byla přece v samé své podstatě spjata s tím u lidské bytosti nejcennějším: s aktivitou, prací, tvořivostí, iniciativou, s rozvojem lidstva skrze uplatňování mimořádných nadání osobitých jedinců. Ale nesporně se někdy ... do postupného zrání lidské individualizace vloudila nějaká nenápadná, ale kardinální chyba ..., jejíž zkázonosné důsledky nebyly včas rozpoznány a nebyla proti nim uplatněna nějaká účinná protipatření a protiváha. A tak se právě to nejcennější – zrání osobní lidské tvořivé aktivity a iniciativy – propletlo s něčím osudným: se zráním jakéhosi samoučelného sebekultu lidského individua a se zesilováním jeho lhostejnosti vůči lidskému rodu.“*¹⁴⁸ Protože se trvání individualizace člověka podle Machovce ukazuje jako nebezpečné pro samo lidstvo, soudíme, že hlavním problémem naší epochy je, zda v lidském nitru může či nemůže vyzást účinná protiváha této individualizaci, tedy smysl pro něco přesahujícího horizont jednotlivce.¹⁴⁹

Machovec dospívá k názoru, že celou nebezpečnou situaci dneška, by měla vyřešit filozofie. Podle něj filozof nejen předává informace o minulosti, ale i odhaluje nové všeobecně palčivé otázky týkající se člověka a pomáhá hledat jejich řešení. Pokud má člověk změnit postoj ke své planetě, pak podle Machovce musí hlavně radikálně změnit způsob své vlastní pracovní a dějinné činnosti. Aby se mu to podařilo, je třeba podrobit kritice celou svou strukturu a hierarchii hodnot, tedy vše, o co usiluje, co miluje a čeho se člověk obává.¹⁵⁰

S největší pravděpodobností podle profesora Machovce vymřeme brzy, a to hlavně kvůli tomu, že jsme se postupně zformovali tak, že nemáme vůli vzdorovat. Většinu lidí je osud lidského rodu lhostejný. Zemřeme ne z vnějších příčin, ale proto, že jsme nedokázali pochopit sebe sama, svou situaci ve vesmíru. Lidé si totiž zvykli v pojmu člověk vidět jen individuum, zapomněli na rod, na člověka jako rod, který pouze tak může přežít, zatímco jedinec vždy zahyne. Lidé si tabuizovali to, že jsou rodem a považují se jen za velké množství individuí, přičemž každé individuum myslí jen na svou krátkou existenci, ne na osud celého lidstva.¹⁵¹

¹⁴⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 25.

¹⁴⁹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 21 – 26.

¹⁵⁰ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 30.

¹⁵¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 31.

5.2 Lidstvo žije přítomností

Lidstvo stojí na prahu sebezničení proto, že si navyklo žít okamžikem, přítomností. V dnešní době si lidé neuvědomují svou vlastní odpovědnost za budoucnost především proto, že žijí přítomností, bezprostředností, že ztratili spojení s moudrostí minulých časů, a tím i vědomí sebe sama jako rodu. Pokud mají mít lidé naději na přežití, musí podle Machovce obnovit vědomí návaznosti, musí se inspirovat odkazem nejmoudřejších lidí všech dob. Hlavní je nalezení pravdy a smyslu života, jejichž hledání se neobejde bez hlubokého ponoření do dějin lidského rodu a do zrání jeho moudrosti. Podle filozofa Machovce je nutný dialog s velikány myšlení minulosti, k čemuž nestačí jen opatřovat si informace o výsledcích myšlení minulosti, ale znovuprožívat jejich cesty. V tom je největší smysl dějin filozofie, ne znát, co bylo, ale „*znovuprožíváním duchovní dílny mistrů moudrosti sám zrát, vytvářet v sobě schopnost přijmout nově vyvstalé otázky a obtíže za svůj životní úkol*“^{152, 153}.

5.3 Moderní člověk a četba knih

Pokud by se filozofie mohla stát prostředkem záchranu lidstva a jestliže by k tomu bylo nutné ponořit se do moudrosti filozofických pramenů, je něčeho takového dnešní lidstvo schopno? Dokážou si moderní lidé z knih ještě osvojovat nějaké hodnoty? Machovec se domnívá, že dnešní lidé tohoto schopni nejsou. Podle něj moderní člověk již žádnou knihu prožívat neumí a také od ní nic takového nečeká. Dnešní člověk nečte, aby hledal nebo prohluboval smysl svého života, ale aby utekl od doléhající nesmyslnosti. Moderní lidé nečtou proto, aby zráli pro náročnější řešení problémů svého skutečného života, ale aby ze svého života utekli, aby se pobavili, aby zabili pár hodin svého času. Důvodem proč si dnešní lidé z knih nedokážou osvojovat hodnoty, je i jejich hektický způsob života. Lidé čtou rychle, protože od knihy zase musí spěchat někam jinam, proto kniha člověka ani nemůže obohatit. I když se v dnešní době čte více než dříve, porozumění knihám je menší. Hlavně proto, že převažují dva špatné způsoby čtení, a to memorování odborných knih a pak pojmání knihy jako prostředku, jak ze života a jeho problémů utéct. Ke knize se pak podle Machovce přistupuje na způsob konzumenta. O tomto Machovec píše: „*proto téměř vždy jen jednou (moderní člověk téměř vždy naivně soudí, že jakmile něco „zná“, vracet se k tomu by bylo nesmyslné, ostatně na to domněle ani nemá čas, on přece „musí“ i tolik jiného!*“¹⁵⁴. O knihách obecně ale platí, že teprve třetí a další četba téže knihy může člověka nějak

¹⁵² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 50.

¹⁵³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 48 – 50.

¹⁵⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 54.

obohatit. Může mu pomoci, aby si osvojil určité hodnoty. Teprve třetí četba je tvořivým dialogem mezi autorem a čtenářem. Protože se ale ke třetí četbě dostává jen velmi málo lidí, proto dnes prostřednictvím četby knih téměř žádné hodnoty nevznikají. Jelikož moderní člověk stále někam spěchá, na další čtení nemá čas, neuvědomuje si ale, že tak vlastně nemá čas sám na sebe.¹⁵⁵

Filozofie ale sama o sobě podle Machovce nemůže lidstvo zachránit, nevládne energetickými zdroji, ani nevyčistí vzduch či vodu, ale bez filozofické renesance se lidstvo zachránit nemůže, protože by pak nemělo sílu ani odhodlání či rozumný důvod. Z hrozícího nebezpečí sebezničení lidstva se lze dostat, pokud velké množství lidí prostřednictvím filozofické a mravní obrody pochopí a určí smysl své existence, proto je filozofie důležitá.¹⁵⁶

5.4 Chování člověka vede k možnému sebezničení lidstva

Prapůvodním posláním filozofie (lásky k moudrosti) je a bylo hledání moudrosti, smysluplné orientace člověka v celku dějin a celku přírodních jevů. Dnešním úkolem filozofie je podle Machovce hledání opatření a záchrany před možným sebezničením lidstva. Filozofie by podle něj měla zkoumat, jak se stalo, že se člověk stal příčinou této možné zkázy. Podle Milana Machovce vychází mnoho knih, které se například zabývají tím, kolik máme dýchatelného vzduchu či na jak dlouho nám vydrží zásoby nerostných surovin, ale žádná nezkoumá příčinu tohoto stavu, tedy člověka. Právě člověk je podle Machovce hlavním důvodem blížící se zkázy lidstva. Člověk se stal subjektem devastace planety i sebezničení lidstva. Machovec se proto ptá: „*jak se vůbec mohlo stát, že člověk, který se přece odštěpil přirozenou evolucí od bytostí, nadaných jedinečným instinktem sebezáchovy, začal si v průběhu svých dějin počínat tak podivně, tj. začal postupovat jako bytost tohoto instinktu zbavená a neschopná jej dostatečně nahradit rozumem*“¹⁵⁷. Hlavním problémem záchrany lidstva není například to, kolik se kde postaví či nepostaví jaderných elektráren, ale otázka co se stalo s lidskou bytostí, že začala jednat tak nesmyslně, protože pokud se toto nevyřeší, zničí se lidstvo tak jako tak.¹⁵⁸

Machovec tvrdí, že bychom měli začít zkoumat dějiny, abychom zjistili, kde se do lidského myšlení dostalo něco zkázonosného, co způsobilo dnešní ekologické problémy. Tyto zkázonosné tendence se dostaly do vědomí lidí na důležitých dějinných křižovatkách téměř vždy ve stínu velkých úspěchů. Největší objevy a společenské převraty podle Machovce

¹⁵⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 51 – 55.

¹⁵⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 56 – 57.

¹⁵⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 324.

¹⁵⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 323 – 324.

dokázaly lidem oslnit zrak a zastřít jim smysl pro něco jiného, co bylo převratným úspěchem oslabeno či vytlačeno na okraj vědomí.¹⁵⁹

5.5 Lidé koncentrují svou pozornost na zpracování vnějších předmětů

Několik skutečností způsobilo, že se lidé začali chovat takovým způsobem, který vede k sebezničení lidstva. Jednou z nich byl vývoj a pokrok vědy a techniky. Nebo spíše už samotná tendence lidí k rozumem řízenému zpracovávání přírodního materiálu. Lidé se vrhli tímto směrem tak prudce, že docílili toho, že svou planetu přeměnili v jakousi zásobárnu materiálu, který se musí jen pragmaticky využít, ale sám o sobě je pro lidi zanedbatelnou suť. Tak se člověk začal chovat k celému svému okolí pouze jako k materiálu. Lidé začali koncentrovat svou pozornost na zpracovávání vnějších předmětů, začali se koncentrovat na „techné“, a tak vznikla civilizace, která v zaujetí vnějšími věcmi zapomněla na to, že nejúžasnější věcí ve světě je člověk sám. Podle Machovce právě tato linie největších úspěchů člověka hrozí dnes vyústit úplným zničením naší planety.¹⁶⁰

Jestliže si člověk zakázal zabývat se sebou samým, musel podle Machovce zůstat mentálně podvyvinut, musel zůstat většinou své bytosti dítětem, ale protože se za to člověk stydí, je jasné, že odmítá cokoli, co by jej na to upozornilo. Tak podle Machovce vzniká bludný kruh. Pokud se z něj lidstvo brzo nedostane, není žádná naděje na záchranu naší planety.¹⁶¹

Tím, že člověk začal vnímat vše kolem sebe jako materiál k nějakému využití, začal se mu vytrácet prapůvodní pojem přírody, přírody jako domov člověka, jako něčeho splývajícího s jeho vlastní přirozenou povahou, a tak počal sám sebe pojímat jako něco odlišného od přírody, jako bytost uplatňující svůj svět, svět opačný než je svět přírody. Právě tímto rozdvojením světa ale začal člověk směřovat ke své budoucí zkáze.¹⁶²

Člověk odvrátil svou pozornost od vlastní složité existence a obrátil ji k „techné“, tedy k práci s materiálem přírody kolem člověka. Tím, že lidé odvrátili svou pozornost od složitosti člověka, nedokázali ani včas odhalit, co je v samé lidské bytosti smrtelně nebezpečné. Člověk západní civilizace, který sám sebe reflektuje jako jakéhosi pána přírody, zapomněl, že přirozená lidskost nesmí ztratit svou včleněnost do přírody, své bratrství se vším existujícím. Lidé, kteří začali přírodu pojímat jako materiál a začali ji využívat jako

¹⁵⁹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 324.

¹⁶⁰ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 76 – 78.

¹⁶¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 78.

¹⁶² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 80.

prostředek pro svou vlastní činnost, nejprve vytvářeli v přírodě a z přírody divy, tím ji ale s postupem vývoje začali plundrovat a ničit. Zároveň ale zapomněli, že člověk také k přírodě patří a že tedy ničením přírody vedou i sami sebe na pokraj sebezničení. Machovec tedy dochází k názoru, že se člověk díky obratu k „techné“ proměnil, a začal sám sebe vnímat jako pána přírody. Avšak zároveň tvrdí, že ne v obratu k „techné“ je chyba, ale v jednostranné orientaci na „techné“. Právě díky této jednostranné koncentraci na „techné“ začal člověk zanedbávat problém celkové situace lidstva a lidství.¹⁶³

5.6 Nahrazení přirozeného pohybu v přírodě sportem

Nyní jsme se tedy věnovali pracovnímu postoji člověka k přírodě. Nicméně poměr člověka k přírodě nikdy nebyl redukovatelný jen na pracovní postoj k ní („techné“), ale měl i jiné stránky. I ty podléhají různým historickým změnám, z nichž některé nejsou v rozporu se zachováním a pokrokem lidstva, ale jiné se mohli rozvíjet jako sklony chybné, bez včasné nápravy pro přežití lidstva osudné. To platí i o té nejprimitivnější stránce člověka jako přírodní bytosti, totiž o samotném prostém pohybu člověka v přírodě, a to pohybu jiném než pracovním. Pohyb člověka v přírodě měl původně totéž poslání jako přijímání potravy, totiž regeneraci lidských sil, udržení rodu. Člověk neměl tušení, že i pohyb v přírodě plní vůči němu jisté poslání regenerace sil, poslání rekreační. Lidé nevěděli, že pro jejich přežití je nutná nejen potrava, ale i stálý kontakt s atmosférou, slunečním teplem i chladem v noci, s vůněmi květin i proudy vodstev. Nevěděli to, protože to vše pro ně bylo samozřejmé. Tento přirozený pohyb v přírodě postupně ustával a bylo potřeba jej nahradit něčím stejně užitečným pro člověka, a tak se začala odvíjet další větev lidské činnosti, a to záměrná organizace lidského pohybu za účelem jiným než pracovním-výrobním, za účelem tělesné regenerace – sport.¹⁶⁴

Sport chce pěstovat sílu a zdatnost, otužilost, statečnost, chce prodlužovat věk člověka, dávat mu zábavu a radost. Ale bohužel i v dějinách sportu se objevily různé „chyby“ naprosto nezanedbatelné vzhledem k dnešní oblíbenosti sportu. Sport, jak už jsme uvedli výše, vznikl jako náhražka něčeho prapůvodního, konkrétně jako náhražka přirozeného, neorganizovaného pohybu lidské bytosti v přírodě v době, kdy byl člověk ještě lovcem, pastevcem a zemědělcem. Sport jakožto náhražka nutná, vznikl zákonitě, ale to neznamená, že v každém ohledu správně, tedy bez chyb. Je pravdou, že sport člověku něco z prapůvodního pohybu v přírodě vrátil a do jisté míry má u statisíců lidí zásluhu na zlepšení

¹⁶³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 81 – 83.

¹⁶⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 84 – 85.

jejich zdravotního stavu, ale v celku své dějinné poslání nesplnil, podle Machovce totiž přírodní stránku lidského života dostatečně nerekonstruoval a zdravý vývoj lidstva jako celku nezajistil. Sportování sice může prodloužit individuální život, ale že by zlepšilo nějak všeobecně zdraví a životaschopnost lidského rodu prokázáno není.¹⁶⁵

Chybou bylo bezesporu to, že sport se postupně začal provozovat na hřištích, stadionech a v tělocvičnách, čímž se člověk dále odděloval od přírody. Dalším problémem byl a stále je princip závodu, který se do sportu dostal. Tedy princip zápasu, rivality, utkání, rekordu, boje o první místo apod. Tyto principy sice podpořily zájem o vše tělovýchovné a odreagovávaly válečnické sklony mužů, ale zároveň podle filozofa Machovce vedly k „pěstování hvězd“, k přehánění aktivního výkonu hrstky až za meze zdraví a většinu ostatních sportujících zahnal na tribuny, do role diváků, tedy do pseudoaktivity, do postoje vlastně pasivního.¹⁶⁶

V dnešní době je ve sportu stále pro člověka leccos opravdu zdravého, ale v celku je sport ještě více odcizen svému prapůvodnímu poslání než oblast práce. Tím, že něco ze zdravého pohybu jakýkoliv sport člověku opravdu dává, zakrývá tak lidem to podstatné, vlastní zdravý smysl sportu, skutečná rekreace ne ve smyslu chvilkového osvěžení a zapomenutí na vše, co nás tíží, ale ve smyslu znovu-tvoření harmonie lidské bytosti s přírodou.¹⁶⁷

Dalším problémem sportu je to, že sice dal mužům jakousi humánní náhražku bojovnosti, snad přispívá i k nechuti válčit, ale také odvádí vůbec od zájmu o veřejné věci. Machovec k tomuto píše: „*Kult sportu učinil „normálním jevem“, že dospělý muž se jako desetiletý kluk neustále zabývá hrou a že se „do ničeho jinak neplete“. Kult sportu učinil „normálním“, že velká část lidí se nevměšuje ani do vlastních záležitostí. Zajisté by bylo směšné vidět jen v kultu např. fotbalu příčinu toho, že se většina mužů naší civilizace chová způsobem ... „po nás ať přijde třeba potopa“, ale nesporné je, že moderní způsob pojetí sportu spoluvytváří typ člověka mentálně oddaného jakési pseudoproblematice, hříčkám, proto i typ člověka naprosto neschopného vzdorovat účinně skutečným zejícím katastrofám lidského rodu.*“¹⁶⁸ Dnes se tedy ukazuje samozřejmým, že normálně zdravý a dospělý muž myslí na fotbal, ne na ohrožení naší planety. Tento postoj je velmi rozšířen, ale existuje

¹⁶⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 85 – 86.

¹⁶⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 86.

¹⁶⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 87.

¹⁶⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 87.

i jedna naděje pro lidstvo, a to ženy, ty totiž těmto sportovním mániím téměř vůbec nepodléhají.¹⁶⁹

5.7 Člověk začíná být lhostejný k osudu lidského rodu

Jak jsme už uvedli výše, člověk zaměřil svou pozornost na „techné“, začal se považovat za pána přírody a začal se vydělovat z přirozených koloběhů přírody. V téže době a ze stejných příčin se člověk začal vydělovat i z koloběhů samotného lidského rodu. „*Tak, jako v něm rostl sklon k sebereflexi „pána“ na jedné straně, bezcenného materiálu na druhé straně, tak v něm současně zrál i tento sebekult lidského individua, postupně se v něm vždy víc a víc oslaboval pocit začlenění, a tudíž i přirozené odpovědnosti vůči lidské pospolitosti a rodu, k osudu jiných stále více lhostejně.*“¹⁷⁰ V dřívějších dobách byl člověk začleněn v nějaké prapůvodní lidské pospolitosti, v rodině, kmenu, rodu. Uvnitř nich mu pak koloběh generací a vzájemná odpovědnost byly něčím samozřejmým. Nicméně tehdejší člověk neměl ještě vlastnost, jako je lhostejnost.¹⁷¹

Postupně člověk dokonce zapomněl na něco, co měl dříve stále před očima, tedy na eventualitu totálního zániku, ať už zániku života či světa vůbec. Dříve lidé zažívali nejrůznější katastrofy, jako povodně, požáry, výbuchy sopek, zemětřesení, epidemie, snad i pády meteoritů, a tak měli možnost totálního zániku stále před očima. Od doby antiky, kdy se věda a technika začali velmi rozvíjet, se toto vědomí možné totální katastrofy lidstva velmi rychle z vědomí lidí vytratilo. Člověk už se necítí bezmocnou bytostí, ale silným a mocným pánem přírody, a proto se již katastrofy nebojí, dokonce se mu možnost zániku vytrácí z vědomí. A právě toto je velkou chybou v dějinách lidstva.¹⁷²

Spolu s individualizací člověka, lidé ztratili jednu ze svých vlastností, a to tzv. dialogické žití. Jde o samozřejmou, vždy přítomnou vlastnost člověka neustále oscilovat vlastní myslí a myslí lidí bezprostředního okolí, a to po všech stránkách lidské psychiky. Lidé byli dříve zvyklí žít „rozevřeně“ vůči všem. Tedy se otevírali se vším druhému člověku. A právě tuto schopnost moderní člověk ztrácí či už ztratil. Obrat k „techné“ naučil lidi cenit si věcí, což by nebylo nic špatného, pokud by se prosadila protiváha, aby si lidé ceněním věcí nenaučili necenit si jeden druhého. Pádem prvotního dialogu teprve vznikla nejen „techné“,

¹⁶⁹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 87 – 88.

¹⁷⁰ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 88.

¹⁷¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 88 – 89.

¹⁷² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 89 – 90.

ovládání věcí, ale i pseudokultura monologů. Vznikla iluze, že je správné, aby jeden mluvil a druhý mlčel.¹⁷³

5.8 Člověk je uchvácen sám sebou

Člověk zaměřuje svou pozornost k „techné“, později se ale opět obrací zpátky k sobě. I obrat k člověku byl nesen individualistickými postoji. Lidský jedinec je uchvácen nejen svou „techné“, ale i sám sebou, svým nitrem a osobností. Podle Machovce se „*společenský život ... dalekosáhle rozvíjí, nicméně k vždy většímu sebevědomí tisíců lidských individualit, žijících bezprostředností a interesy nepřekračujícími horizont jednoho lidského života*“¹⁷⁴. Takovýto člověk je ještě více zaujat sám sebou a domnívá se, že má další důvody k ještě větší hrdosti na sebe sama. Tito intelektuálové zaměření na sebe se začínají ženám povýšeně vyhýbat. Muž v tomto období ztrácí smysl pro to, co by pro něj mohl znamenat hluboký zážitek ženskosti. Vzniká jiný typ civilizace, ve které muž se ženou maximálně spí, ale duchovně s ní nežije, o ni se vlastně nezajímá. A tak je tomu v naší civilizaci v podstatě dodnes.¹⁷⁵

5.9 Civilizace se formuje jako civilizace mužská

Ve spojitosti s výše uvedenými skutečnostmi došlo k tomu, že se celá naše civilizace formovala jako civilizace mužská, tedy taková civilizace, ve které je většina společensko-výrobní činnosti, kulturní tvorby, aktivity i politické moci v rukou mužů. Muži této civilizace se považují za cosi nadřazeného a ženy vnímají jako druhořadé. Muži obnovují a diktují celé lidské společnosti jednostranné, někdy narušené hodnoty a ideály, čemuž se podřizuje i část žen, ženy pak svou přirozenou aktivitu vtlačují do modelů a struktur jim nepřiměřených. V dnešní době se začíná ukazovat, že tzv. mužská civilizace bude jedním ze základů totální katastrofy celé civilizace. Podle Milana Machovce to, že ráz dějin určily jednostranné mužské postoje a hodnoty, je jedním z hlavních důvodů, proč naše civilizace ukazuje neschopnost postavit se vůči dnešním závratným ekologickým nebezpečím.¹⁷⁶

Podle Machovce si muž neuvědomuje, že kdyby on pomáhal ženě v jejím rozvoji a zrání, bylo by sice tempo civilizačních procesů po jistou dobu pomalejší, ale zato by vznikaly hodnoty více lidské (ne mužsky jednostranně diktované), hodnoty trvalé, záchovné

¹⁷³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 90 – 92.

¹⁷⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 118.

¹⁷⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 118 – 119.

¹⁷⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 92 – 93.

a blahodárné pro obě pohlaví. V dřívějších dobách neexistovala převaha mužů, role ženy byla tehdy po všech stránkách všude nejméně rovná roli mužů, dokonce bychom mohli říci, že role žen byla spíše významnější než role mužská. Důvodem bylo to, že ženy v dřívějších dobách měly v rukou vše, co bylo nejdůležitější pro udržení lidského rodu, a to výchovu nových generací, základní obživu a péči o domov. Podle Machovce se ženy pohybovaly ve středu biotopu, a tak byly také přirozeným středem prapůvodní lidské kultury a morálky, vůbec všech životních hodnot. Ženy tehdy nevládly, neexistovala ještě pozdější veliká nepřirozenost, a to sama vláda, sám princip moci člověka nad člověkem. Je tedy nesporné, že po věky nebyla žena bytostí druhořadou, od přírody méně nadanou a schopnou, jak ji někdy prezentují muži.¹⁷⁷

Muži si podle Machovce nikdy nepoložili otázku, do jaké míry je druhořadost ženy porušením přirozené harmonie, což jednou přinese tragické důsledky pro celé lidstvo. Vyřešili problém ženy tak, že si je prostě roztřídili, vytvořili kastu manželek a matek svých dětí, určených pro služby rodu, dále kastu konkubín, pro odreagování sexuálních potřeb a malou skupinu nadaných a impulzivních žen, u kterých přemáhali jejich případný vzdor proti mužské civilizaci, protože pouze z této skupiny žen se mohl rodit výraznější odpor vůči jejich civilizaci. Tímto rozdělením ovšem každé ženě ponechali jen část jejího ženství, a tak museli postupně začít opovrhovat každou z nich, tím se pak posilovat ve vědomí, že lidská zralost je jen pro muže a že civilizace může být jen mužskou záležitostí. Ženy možná chtěli vzdorovat vzniku mužské civilizace, ale ta vznikla daleko rychleji, než se vzdorovaly na odpor. Jistou nadějí ale je, že se vždy našly ženy, které rebelovaly proti takovéto civilizaci, avšak tyto ženy byly často nenáviděny většinou ostatních žen s takovou prudkostí, což podle Machovce vypovídá o jisté závisti. Dějiny naší civilizace se tedy staly převážně záležitostí mužů, avšak to nic nevypovídá o tom, že by ženy byly od přírody méně nadané či plnily jen nějakou druhořadou roli.¹⁷⁸

Mnozí by se mohli podle výše uvedeného domnívat, že žena je spíše pasivní bytostí, ale není tomu tak. Žena je stejně aktivní jako muž, ale její aktivita je od přírody jiného rázu. Žena žije udržováním rodu, muž žije racionalitou, tvořivostí, dějinami. Machovec soudí, že je důležité, aby se muži přestali dívat na ženy jako na kuchařky či matky svých dětí, přestali je vnímat jen jako konkubíny. Pokud tohoto muži nedosáhnou, nemá podle Machovce lidstvo

¹⁷⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 95 – 96.

¹⁷⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 97 – 98.

šanci na přežití. Podle filozofa Machovce musíme rehabilitovat ženský prvek lidství, nebo vše na této planetě velmi brzy skončí.¹⁷⁹

Muži dokázali lidstvo naučit racionální kritice, skepsi, vědecké metodě práce. Naučili lidstvo přemýšlet nad spoustou důležitých otázek, ale byli natolik uchvázeni svou schopností, že zahalili naši civilizaci zrak a smysl pro jiné, mnohem závažnější otázky. Naučili tedy lidstvo racionálnímu uvažování, ale začalo se jim ztrácet to podstatné, konkrétně začlenění v lidstvu, rodu, koloběhu života a ženskosti světa.¹⁸⁰

5.10 Elitářství

Dalším problémem či chybou v dějinách lidstva, která mohla přispět k dnešní špatné ekologické situaci, je tzv. Platónovo elitářství. Zaměření člověka na sebe vedlo až k tomu, že se někteří lidé začali cítit tak, jako by byli nějakými polobohy. Zmizel jim pocit jisté malosti, schopnost pokory před něčím větším. Některým lidem připadá většina lidstva jako podvyvinutá, což je vede k tomu, že se cítí být většími. Zažívají pak jakési sebeuspokojení. Podle Machovce by ale tito lidé měli spíše zažívat pocity studu a bolesti, že jsou vydělení nad ostatní bytosti, stejně tak by měli mít pocit odpovědnosti za ostatní, pocit nutnosti převzít těžší úkoly na sebe.¹⁸¹

Elitáři opovrhovali lidmi zaměřenými na „techné“, a tak si ani nevšimli, že jim naši planetu vydali napospas. Ničení planety tedy podle Machovce pokračuje, jedni ho provádějí, druzí, elitáři sní o nejvyšších ideách, ideách tak vysokých, že i existence planety je ve srovnání s nimi zanedbatelnou otázkou.¹⁸²

„Sklon k elitářství zachvátil v naší civilizaci i představitele „moci“ a ještě více představitele „ducha“. Pokud je vůbec ještě záchrana možná, musila by záležet v tom, aby se právě u lidí jakkoliv vynikajících začal co nejintenzivněji prakticky projevovat pravý opak elitářské povýšenosti.“¹⁸³

Lidem podle Machovce nikdy nemělo a nesmí jít o oslavu jejich velikosti, ale naopak se musí zaměřit na tzv. planetární dialog všech duchovních tradic, nebo nastane zánik lidského rodu.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 99 – 100.

¹⁸⁰ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 104.

¹⁸¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 124.

¹⁸² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 126.

¹⁸³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 131.

¹⁸⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 131.

5.11 Zaměření na badatelskou činnost (vědu)

Na Platónovo učení v dějinách filozofie navazuje Aristoteles. Podle něj lidé potřebují neustálé vytyčování nejvyšších otázek, jako po smyslu života, po smyslu lidské činnosti, po dobru, svědomí, mravní odpovědnosti a tak dále. Právě k tomuto má podle něj sloužit filozofie, které musí jít o všeobecně prospěšné jednání. Jeho učení je ale příznačné také důrazem na vědecké bádání, tedy na vědu.¹⁸⁵ Právě rozmachem vědy jsme se ocitli na prahu sebezničení.

Aristoteles definuje člověka jako živočicha nadaného rozumem. Z rozumu ale neplyne to, že bude vždy užíván lidsky, tedy prospěšně pro lidstvo. Rozum si dovede zdůvodnit mnoho věcí, ale nemůže najít odpověď na otázku, proč by mělo lidstvo i nadále existovat. Odpověď na to lidé mají nebo nemají, ale pouze v důsledku citových a mravních zážitků z mezilidských vztahů, nikdy ne z rozumu.¹⁸⁶

Podle Aristotela je hlavním posláním člověka badatelství, avšak pokud se člověk orientuje pouze na vědu, dostává se lidstvo podle Machovce jak před možnost dobytí vesmíru, tak i před práh vlastního sebezničení vědou. Dnes je již právě díky vědě daleko snadnější lidstvo zničit, než jej uchovat. Velmi často totiž docházelo a dochází ke zneužití vědy. Machovec k tomuto uvádí: „*možno říci, že lidstvo by nebylo mohlo dosáhnout ani zlomku svých úžasných úspěchů bez Aristotelova principu – principu suverenity vědeckého badatelství, ale tento princip sám o sobě není dostatečným „modelem lidskosti“ a – rozvíjen jednostranně – nutně po úžasných úspěších spěje (nekorigován) k sebezničení lidstva jeho vlastními dovednostmi. A ne pouze nějakým jejich „zneužitím“, ale jejich prostým novým a novým uplatňováním dle tradice zahájené tak geniálně Aristotelem*“¹⁸⁷ Situaci na naší planetě ale musíme řešit právě pomocí vědy, avšak nikoliv pouze vědy. Věda sama na záchranu lidstva nestačí, věda sice má prostředky k záchraně lidského rodu, ale nemá důvody lidstvo zachraňovat, proto potřebujeme i filozofii, která dokáže člověku ukázat, proč by měl lidský rod přežít.¹⁸⁸

5.12 Problém parazitismu

Dalším problémem, který přispěl k hrozbě sebezničení lidstva, je problém tzv. parazitismu. O nástupu individualismu jsme se již zmínili výše, ten se ale později rozvinul do

¹⁸⁵ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 136.

¹⁸⁶ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 153 – 154.

¹⁸⁷ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 164.

¹⁸⁸ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 161 – 165.

ještě podle Machovce nebezpečnějšího parazitního individualismu. K tomuto Machovec uvádí: „*jakmile však se produktivní možnosti antického způsobu výroby a směny relativně plně rozvinuly, nasýtily a vyčerpaly, mohlo se tu dalekosáhle projevit i to, že tisíce lidí teď mohly žít bez přímého spojení s pracovní činností, tedy parazitně*“¹⁸⁹ Tak se tedy uplatňuje individualismus parazitní, jednostranně vychýlený ke spotřebě a smyslovému prožitku. Od této doby se parazitní individualismus projevuje v naší společnosti a hraje úlohu deformace a devastace všech lidských hodnot, postupně úlohu ničivou.¹⁹⁰

Podle Milana Machovce byl tento parasitismus do 18. století omezen jen na malou skupinu lidí, ale od 19. století se velmi šíří a ve 20. století už proniká do všech vrstev společnosti, do všech zemí. Zániku lidstva v té době již nahrává mnoho činitelů politických, technických a dalších, ale jen parasitismus dokáže sebevraždu lidstva provést s jistotou. Parazitní individualisté totiž budou ještě malou chvíli před zánikem lidstva možnost nebezpečí zániku zlehčovat, protože boj o záchranu lidstva by podle Machovce musel mobilizovat skutečný lidský charakter, a pak by tito lidé přišli o svůj příživnický luxus.¹⁹¹

Individualistovi, i individualistovi parazitnímu, nejde o zachování hodnoty lidského žití, ale pouze o jeho vlastní přežití. Dnes můžeme mnoho lidí považovat za individualisty, což je podle Machovce také klíčem k vysvětlení, proč jsou i ve vyspělých zemích naší doby možné tyranidy. Většina obyvatelstva je sice nenávidí, ale protože lidé chtějí hlavně osobně přežít, může malá skupina tyranů udržet na uzdě i miliony lidí, ti totiž pouze čekají, až se někdo začne angažovat, ale sami to udělat nehodlají. Právě tato skutečnost je podle Machovce jedním z problémů dnešní civilizace, a také cestou k jejímu zániku.¹⁹²

5.13 Epikureismus

Chybou v dějinách lidstva bylo i zaměřování člověka na epikureismus, zmíněný již v předcházejících kapitolách. Chyba u epikureismu není v tom, že klade důraz na smyslové požitky a slasti, ale v tom, že se zaměřuje pouze na toto. Machovec tvrdí, že pokud lidstvo touží jen po štěstí, pak stojí na samém prahu své zkázy. Protože takovýmto štěstím jsou myšleny jen epikurejské slasti. Ale pokud začne jít jen o tyto slasti, začnou se otevírat dokořán dveře parasitismu, z něhož podle Machovce roste blízkost zániku. Lidé zaměřující se na slasti nekomentují společenskou situaci, ani se ji nesnaží nějak ovlivnit, pak ovšem ani nemohou zabránit lidstvu před jeho sebezničením. V epikureismu „*individuum přervalo*

¹⁸⁹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 169.

¹⁹⁰ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 169.

¹⁹¹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 169 – 170.

¹⁹² Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 178 – 179.

*životodárné spojení s rodem a prací, a protože mu všechno je v podstatě lhostejné, protože nic opravdu nemiluje, tu se ho ovšem zajisté nic netýká*¹⁹³. Netýká se ho budoucnost, protože se ho netýká ani nic v přítomnosti. Machovec tak dochází k závěru, že směry, které mluví jen o štěstí, radosti a užívání si života, ty vedou lidstvo k zániku, protože ho svými důsledky navozují.¹⁹⁴

V dnešní společnosti žije mnoho lidí podle zásad epikureismu, přispívá k tomu i to, že na trh denně přichází nová lákadla, tisíce nových líbivých věcí, takže lidé pak začínají žít jen pro věci a skrze věci. Společnost potom vidí svou svobodu ve svobodě vlastnění majetku a v blahobytu.¹⁹⁵

Co tedy činí epikureismus nebezpečným? Problém je v tom, že člověk, který žije podle zásad epikureismu, postupně ztrácí vztah k čemukoliv za horizontem svého já, ztratí zájem o jiné lidi i dimenzi přesažnosti. Epikurejec pak nemůže najít smysl svého žití, protože ten je vždy ve vztahu něčeho k něčemu a zde takový vztah již neexistuje. Proto se Machovec domnívá, že lidstvo může být zachráněno oživením či maximálním uplatněním něčeho přesažného. Přimknutí se k čemukoliv přesažnému, například k politice, náboženství či kultuře, je pravdivější, než epikurejský pseudomaterialismus, který připravil člověka o jeho autoreflexi a vzal mu začlenění do bytí kolem něho, čímž ho vede k záhubě.¹⁹⁶

Po tom, co se u lidí rozšířil epikureismus, je jedinou důležitou otázkou to, zda lze něčím nahradit sílu kdysi rodového cítění. Můžeme ji aspoň relativně obnovit? Pokud ne, jak účinně vytvořit a šířit to, co by lidstvu nahradilo rodové cítění? Na tyto otázky ale filozof Machovec bohužel nedokáže odpovědět.¹⁹⁷

5.14 Ideál budoucnosti – nejdůležitější složka pro vznik příští dějinné dynamiky

Epikurejský kult slastí začali kritizovat stoikové. Ti zase po několika staletích prolomili tzv. velké zapomnění, tedy zapomnění na prapůvodní jednotu člověka s přírodou, jedince s rodem, muže s ženou. Obrat k „techné“ i rozsáhlá individualizace člověka vedla k tomuto velkému zapomnění. Stoikové objevili zhoubnost kultu slastí a úniku individua a pokusili se o opětovné začlenění člověka, a to tak, že člověka začali chápat jako součást vesmíru a jeho procesů. Stoikové položili základy pozdější dějinné dynamiky, která se

¹⁹³ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 173.

¹⁹⁴ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 171 – 173.

¹⁹⁵ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 175 – 176.

¹⁹⁶ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 181 – 182.

¹⁹⁷ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 184.

ukázala být možným základem nové začleněnosti člověka, nové zdravé identity mezi lidským individuem a lidským rodem. U stoiků ale ještě nešlo o dějinnou dynamiku v pravém smyslu toho slova, skutečný postoj dějinnosti a dějintovnosti stoikové ještě neznali.¹⁹⁸

To nejdůležitější pro dějinnou dynamiku se zrodilo v Asii, v prastaré tradici židovské a do Evropy k nám přišlo skrze křesťanství. Židé učili své děti, že není samozřejmé dožít se zítřejšího dne a že nejde o jakékoliv přežití, ale že musíme usilovat o přežití smysluplné, musí nám jít o život nesený nějakým posláním, ideou. Židé věřili, že mají smlouvu s božstvem. Nejde jen o to, že by je měla božská síla chránit, ale také Židé by měli svou vlastní činností smlouvu naplňovat. Tak oni špli k dynamice života. Toto pojetí dynamiky života se točilo vesměs kolem problémů utrpení národa a východiska z něho.¹⁹⁹

Židovský způsob dynamiky jako dynamiky kmene udržoval z prvotní začleněnosti lidského jedince do rodu to nejcennější, a to silné vědomí přináležitosti individua k rodu. Podle Machovce se idea smlouvy stala zbraní proti postupujícímu individualismu. Idea smlouvy obsahovala například výzvu k individuální statečnosti, odolnosti, trpělivosti, k boji se zlem, ale obsahovala i nadindividuální zdůvodnění této aktivity. Ve smlouvě byla dána důležitost přináležitosti ke kmeni, tedy oné začleněnosti lidské bytosti. Navíc šlo o přináležitost, která nutila individuum k aktivitě. Idea smlouvy tedy udržovala to, co z tradic prvotní společnosti bylo zdravé a záchovné. Ve smlouvě se také objevoval ideál budoucnosti. Budoucnost zde byla vnímána jako to nejdůležitější pro člověka v jeho přítomnosti, jednalo se o plnou budoucnost člověka se bytostně týkající a také jej zavazující. Podle Machovce budoucnost obsahovala složku mravní závaznosti i nutnosti, konkrétně nutnosti jednat, šlo tedy o budoucnost schopnou dávat smysl veškerému lidskému snažení. A právě touto složkou židovství, prostřednictvím křesťanství, poskytlo tu nejdůležitější složku pro vznik příští dějinné dynamiky.²⁰⁰

Budoucnost podle Židů je vnímána jako to nejdůležitější pro lidského jedince i jako ideální stav spásy pro veškeré lidstvo. Tento stav spásy je chápán jako stav radosti a všech slastí, stav znovudosažení harmonie mezi všemi jedinci, mezi všemi národy i harmonie mezi člověkem a přírodou. Tento ideál budoucnosti dal lidem smysl jejich vlastní příští činnosti, protože pouze pokud má člověk takovouto ideu budoucnosti, má veškerá jeho současná

¹⁹⁸ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 190 – 192.

¹⁹⁹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 194 – 196.

²⁰⁰ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 197 – 198.

činnost smysl. Teprve tím, že lidé začali věřit, že svou činností tvoří něco nového, vyššího a mravně čistšího, mohla vzniknout skutečná dějinná dynamika dávající smysl činnosti lidí.²⁰¹

V představě ideální budoucnosti našel člověk více, než jen náhražku za prapůvodní začlenění do lidského rodu. Člověk byl začleněn do rodu stejným způsobem, jako jsou jiní živočichové začlenění do svých rodů, ale od okamžiku přijetí smlouvy se člověk cítí být začleněn na specificky lidský způsob, protože živočich ve svém rodě pouze je, ale z lidské účasti v rodě způsobem smlouvy ještě cosi vzniká, vzniká něco nového, vyššího, něco měnící lidské snažení z pouhé prapůvodní snahy obstarat si potravu a ochranu pro přežití, v tvorbu nového, podle Machovce tvorbu vyšší lidskosti.²⁰²

Podle filozofa Milana Machovce byla dějinná dynamika v dalších dvou tisíciletích nesena a určována vlivem ideálu budoucnosti a vzorem jakési konkrétní bytosti, bytosti úžasně, trpící, přemáhající bolest, bytosti odpouštějící lidem. Jednalo se o bytost nám známou jako Ježíš.²⁰³

5.15 Únava z dynamiky vede k lhostejnosti

V pozdějších dobách můžeme sledovat jakousi únavu z dynamiky, která vede až k postojům naprosté bezdějinnosti a nesmyslnosti života. Nedostatek dynamiky podle Machovce vede k už výše zmíněné lhostejnosti, která je schopná daleko spíše způsobit sebezničení lidstva než cokoliv jiného, protože ten, kdo je dynamický, o něco zápasí, tedy i něco miluje, má proto důvod, aby lidstvo existovalo i dále, ale lhostejnému člověku o nic nejde, tak je mu i budoucí přežití lidstva lhostejné, tedy ani nemá důvod o toto přežití bojovat.²⁰⁴

Lidstvo ztratilo smysl pro jednotu lidí s přírodou, individua s rodem, muže se ženou, princip „techné“ musel zvítězit, ale zvítězil nedostatečně reflektován, nastal proto rozvoj individualismu a egoismu, který hrozí, že vyústí sebezničením lidského rodu, a to hlavně z toho důvodu, že lidstvo rozdělené na individua nemá vážný důvod se totální zkáze bránit. Machovec tvrdí, že Keltové, se kterými se setkáváme několikrát během našich dějin, stavěli do popředí tradice rodu, příbuzenské lásky a erotiky, čímž podle něj přispívali k tomu, že tzv. velké zapomnění bylo znovu a znovu narušováno, což mobilizovalo tisíce lidí nejrůznějších dob k nové dějinné dynamice, k dalšímu hledání, k neschopnosti spokojit se s daným stavem. Avšak Keltové vždy prohrávali, proč by tedy měla být naděje, že jejich princip nejprostší

²⁰¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 199 – 200.

²⁰² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 202.

²⁰³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 204.

²⁰⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 213.

lásky k rodu a dětem zvíťezí? Machovec se domnívá, že snad jen to, že lidé budou více a více trpět a budou mít strach o svůj život, je dovede k tomu, že přežít může jen rod, že zachránit sebe sama můžeme jen tehdy, naučíme-li se nade vše cenit osud svých dětí a vnuků.²⁰⁵

5.16 Aurelius Augustinus a jeho dynamika

Augustin podle Machovce věděl, že se lidstvo ocitlo na cestě sebeodcizení, že právě to nejvyšší se může stát pro člověka tím nejzhoršivějším. Že čím větší dobro, tím větší hrůzy vznikají jeho obratem. Augustin se domníval, že pokud někdy dojde ke zničení lidstva, pak ne prostřednictvím nějaké katastrofy, ale skrze aktivitu lidí. Proto začíná Augustin analyzovat cesty lidské dynamiky, protože ví, že mezi nimi je i cesta globální sebevraždy lidstva.²⁰⁶

Podle Milana Machovce právě Augustin pro západní křesťanství ideu zavazující budoucnosti zachraňuje tím, že ji činí dobově únosnou. Království boží podle Augustina není věcí bezprostředního zítřka, ale je úkolem příštích dějin, k říši boží se podle něj propracováváme postupně svou činností. Účastníme se tedy díla, i když se jeho výsledků nedočkáme. Tímto způsobem k říši boží podle Augustina patříme. Augustin je první teoretik, který z židovské víry v mesiášskou budoucnost, vytvořil dnes běžnou triádu epoch, ideálně na začátku, pak stav těžkostí a zápasů, hříchu a odcizení, odkud se můžeme vlastní činností pozvedat k epoše třetí, opět ideální.²⁰⁷

Kde se nachází chyba v jeho učení? Do jaké míry je jeho dílo spoluodpovědné za dnešní možnost sebezničení lidstva? Ne vše se Augustinovi podařilo, nemohl ubránit křesťanství před postupujícím pobarbarštěním, spějícím k principu inkvizice a meče, ale dokázal, že se západní křesťanství, vybavené dynamikou a pojetím dějinnosti, na rozdíl od východního křesťanství, nejen ubránilo islámu, ale mělo i své vlastní vnitřní dějiny, které přinášely každé století něco nového. Dějiny nejen dobré, ale přesto dějiny. Dnes bychom se měli podle Machovce ptát, do jaké míry i to dobré v západní dynamice bylo a je spoluodpovědné za vše zlé. V dnešní době se některé základní principy, na kterých stojí lidská civilizace, ukazují být nebezpečnými pro existenci lidského rodu. Jde o již zmíněný princip „techné“, individualizaci, ale i princip zvýšené dějinné dynamiky. Ale to, že se ukazují nebezpečnými až dnes, ještě neznamená, že až v dnešní době se s nimi začalo chybně postupovat, něco špatného se do nich muselo vloudit už dřív.²⁰⁸

²⁰⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 228 – 229.

²⁰⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 231.

²⁰⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 233.

²⁰⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 234 – 236.

Augustin považuje princip dějinné dynamiky za velmi důležitý a všudypřítomný, ale po hodnotové stránce pro něj není tím nejvyšším, Augustin tedy dynamiku rozvíjí, ale i varuje před některými jejími projevy a zvraty. Ukazuje i nebezpečné důsledky lidské aktivity a snaží se proti oslnění člověka vlastní činností najít určitou protiváhu, tu nachází v principu pokory. Pokora pro něj není pasivitou nebo falešnou skromností, ale stojí podle něj na realistickém doznání pomíjejícínosti, krátkosti a ohroženosti individuálních lidských životů, dále stojí na sklonu ke zlu u každé lidské bytosti. Tento sklon ke zlu je podle Augustina dán samým principem dynamiky a zápasu u každé lidské bytosti. Machovec k tomuto píše: „*protože jakýkoliv krok lidského života se naplňuje právě zápasem, bojem dvou protikladných sklonů, protože vítězství je možné jen tam, kde je možná i porážka, existuje stálý sklon ke zlu, a proto i nutnost korigovat vlastní dynamickou aktivitu pokorou, hluboce zažívaným doznáním vlastní slabosti, omylnosti, provinilosti*“²⁰⁹ Augustin byl k ideálu dějinné dynamiky mnohem kritičtější než všichni jeho pokračovatelé, ti něco jako krocení aktivity pokorou vůbec neznají.²¹⁰

Augustin považuje sebenalezení člověka vlastní činností a sebezničení člověka vlastní činností za dvě eventuality, mezi nimiž stále probíhá nějaký zápas, obě eventuality jsou vždy v životě každého lidského individua, stejně tak v lidském rodu jako celku v každé chvíli dějin. Zaručeně správné cesty pro lidstvo podle Augustina neexistují. Kdyby něco takového existovalo, kdyby lidstvo mělo záruku správné cesty, pak by z našeho života zmizela nejistota, napětí a možnost selhání, pak by se ale nemohla vytvářet lidskost našeho profilu, protože ta roste jen zápasem mezi několika eventualitami. Úspěch není s plnou jistotou zaručen nikdy. Lidský úspěch je možný jen tam, kde je možný i neúspěch.²¹¹

Na Augustinovo myšlení navazovali další filozofové. Ti postupně dovedli lidstvo až k tomu, že člověk začal vnímat boha jako nějakého divadelního ředitele. Bůh je podle nich někdo, kdo stojí v pozadí přírodních i historických událostí a opravuje přehmaty lidí jako učitel žáky ve škole. Tak se lidé začali domnívat, že existuje všudypřítomná záruka smysluplnosti jakéhokoliv našeho jednání, což podle Machovce uspalo lidskou bdělost více než obrat k „techné“ či individualizace. Toto uvažování umožnilo člověku věnovat se bez obav jeho speciálním zálibám, protože podle něj svět řídil a korigoval někdo jiný. A tak se nemůžeme divit, že jsme se dostali až na pokraj zkázy lidstva.²¹²

²⁰⁹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 237.

²¹⁰ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 237.

²¹¹ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 238.

²¹² Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 240.

5.17 Dynamika moderní doby

V 19. a 20. století se podle filozofa Machovce začíná vyskytovat jakási pseudodynamika, která se projevuje hlavně stálým vystupňovaným chvatem života, snahou stihnout co nejvíce věcí a cokoliv odbýt co nejrychleji, pak to vypadá, jako by posláním člověka bylo proběhnout životem co nejrychleji a rychle se života zbavit. Přitom lidé nevědí k čemu je tento chvat dobrý a navíc si na něj neustále stěžují. Lidé podle Machovce mluví o společnosti 20. a 21. století jako o blázinci, ale nedělají nic, aby se z tohoto blázince dostali. Moderní dynamika již není schopna tvořit nové hodnoty, ale dokonce ničí i převzaté hodnoty staršího původu. Lidé se tedy denně snaží stihnout spoustu věcí, ale za týden si ani nevzpomenou, co vlastně dělali či co zažili.²¹³

Teprve toto stadium dynamiky se dotklo i většiny žen. Ženy se již účastní pracovního procesu a navíc se snaží stihnout i něco z tradičních ženských záležitostí, a tak jsou i ony postiženy chvatem života. Lze se z tohoto způsobu života, z této dynamiky moderní doby vůbec dostat? Tuto otázku si pokládá Machovec, avšak nedokáže na ni odpovědět.²¹⁴

5.18 Universalismus

Jak už jsme několikrát zmínili, člověk byl v dřívějších dobách začleněn do lidského rodu a jevílo se mu to jako něco přirozeného. Později si lidé ve své vlasti, svém prostředí a ve své době připadají cizí. V prvotních společnostech se lidé sdružovali v malých skupinách a cizího člověka stavěli na stejnou úroveň jako lovnou zvěř. Něco jako vědomí všelidské vzájemnosti či všeobecně vzájemné lidské odpovědnosti v tehdejších dobách neexistovalo. I dnes morální profil většiny lidí končí před prahem rodiny a v nejlepším případě národa, ale osud lidstva a odpovědnost za lidstvo jsou pro většinu lidí jen nepochopitelná prázdná slova. Lidstvo jako celek za sebe odpovědnost nikdy necítilo a stejně je tomu i dnes. Lidstvo v dnešní době může svými technickými dovednostmi zničit přírodu i sebe, většinu lidí ale ani nenapadne, proč by to neměli dělat.²¹⁵

Po mnoho let se vyskytují názory, že lidský jedinec má mít odpovědnost za všechny ostatní a že lidstvo ve svých základech tvoří a mělo by tvořit bratrský celek. S tímto souvisí pojem universalismus, což je ideál uvědomělého sjednocení lidstva v jeden mírově

²¹³ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 243 – 244.

²¹⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 244.

²¹⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 245 – 246.

spolupracující celek. Universalismus má dva naprosto odlišné historické kořeny, ze kterých vyrostly dvě základní metody snah, jak sjednocení lidstva dosáhnout.²¹⁶

První způsob snahy o dosažení sjednocení lidstva spočívá v pokračování postojů pradávných kmenů z prvotní společnosti. Stávalo se, že některý z kmenů získal převahu a velkou moc a chtěl si podrobit všechny lidi. V tomto je tedy hlavní myšlenka prvního způsobu, jak dosáhnout sjednocení lidstva. Pokud ale vzešla veliká moc jednoho kmene nad ostatními, pak vždy za cenu ohromných krveprolití, jejichž ohlasy se uchovaly v různých pohádkách a pověstech dodnes a dávají nám jasné ponaučení, že nemáme věřit lidem cizího jazyka a máme se stahovat do bezpečí vlasti a národa. To ovšem ale ztěžuje ochotu otevřít se jakémukoliv problému nadnárodní povahy, například dnes problému ekologickému.²¹⁷

Druhým zdrojem snah o spojení lidstva v jeden celek je ideál budoucího blaha všech a každého, ideál uchvacující podle Machovce lidské srdce a probouzející osobní aktivitu. K takovému blahu samozřejmě patřil i ideál všeobecného mírového sjednocení lidstva.²¹⁸

Jakýkoliv ideál, který se týká budoucnosti všeho lidstva, pocítí podle Machovce potřebu se nějak organizovat. Je to potřeba pro udržení získaných pozic a úspěchů i pro další rozmach. Máme-li vše objímající jednotný cíl, pak by i organizace zabezpečující cestu k tomuto cíli měla být jednotná. Prvotní organizace je jednoduchá, obvykle se stanoví nějaký důvěrník, někdo zkušený, spolehlivý, který bude zajišťovat kontinuitu ideové tradice. Jak se hnutí dále šíří je potřeba dalších lidí, a to tzv. zmocněnců, kteří rozšiřují myšlenky ideálu dále.²¹⁹

Tato organizace hnutí se vyvíjí ve třech etapách. V první etapě není rozpor mezi nositeli původního ideálu a jeho organizátory. Zatím jde jen o rozdíl, ne o rozpor, mezi představiteli různých názorů panuje vzájemná úcta, jasné vědomí, že se vzájemně potřebují. V druhé etapě se začíná objevovat přímý rozpor, objevují se konflikty. Na obou pólech hnutí se začnou vyskytovat jedinci, kterým připadá, že ti druzí něco důležitého opomíjejí a že tak svou jednostranností hnutí škodí. Vznikají už i osobní nepřátelství a boje o převahu i boje o moc. Jde už nejen o to vyrovnat slabost či jednostrannost těch druhých, ale přímo je z hnutí vyhnat. V zápase o praktickou převahu většinou získávají moc organizátoři, avšak idealisté jsou sice většinou zničeni, ale přežijí v ústraní či exilu nebo se navenek zcela přizpůsobí požadavkům, ale potají prosazují opak. Postupně se vyvíjí třetí etapa, kde dochází k tlaku vedoucích osobností hnutí proti jakékoliv sebemenší odchylce v myšlení, tento tlak je

²¹⁶ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 246.

²¹⁷ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 247.

²¹⁸ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 248 – 249.

²¹⁹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 250.

tak tvrdý, že nakonec dochází k stagnaci a hnutí se mění v nehybnost, kdy se sice hlásají tytéž myšlenky jako v etapě první, ale nikoho už nezajímají, stávají se spíše jakýmsi rituálem, ale původní životný obsah lidských tužeb z nich zmizel. V tomto třetím období může hnutí setrvávat dokonce i dlouhá staletí, ale nakonec si musí lidská touha po universálním sjednocení lidí hledat jiné formy výrazu. Dříve či později je najde, ale celý koloběh tří etap se bude bohužel opakovat. Tento koloběh je jednou z příčin, proč dnes lidstvo stojí tak bezmocně vůči hrozící zkáze. Otázka, jak vyprostit lidstvo z tohoto koloběhu, se ukazuje jednou z nejdůležitějších otázek přežití lidstva.²²⁰

Postupně vznikaly instituce, které měly usilovat o sjednocení lidstva v jeden celek. Ty sice měly i několik negativních stránek, například ztrátu pocitu odpovědnosti u lidí, ale přesto by byl vývoj lidské společnosti bez vzniku těchto institucí nepředstavitelný. Vznik universalistických institucí patří k největším událostem lidských dějin, i když jsme prozatím nedosáhli sjednocení lidstva.²²¹

Jak jsme již zmínili, vznikem institucí došlo k tomu, že se lidé naučili přenášet odpovědnost za vše na instituce. Vytvořili si ohromnou a nepřehlednou síť institucí (úřadů, mocenských orgánů, různých korporací apod.) zejména kvůli své snaze zbavit se osobní odpovědnosti a přenést ji někam jinam. „*Ještě do 19. století byl např. vzhled vesnice jakousi nejpřirozenější ukázkou pečlivosti a lajdáctví jejích obyvatel a nikoho ani nenapadlo, že by vinna byla „obec“ ... Podobný nesmysl naopak se dnes miliónům stal úplnou samozřejmostí.*“²²² Tak tedy podle Machovce vzniká paradoxní situace, kdy téměř na jakoukoliv záležitost už existuje nějaký úřad či ústav, ale prakticky provést nějakou věc je na samém pomezí lidských možností. Je smutné, že ani proti evidentním hrozbám, jako například proti hrozbě ekologické katastrofy, se vůbec nikdo necítí povinen bojovat. Dnešní lidé by spíše zřídili nějaký úřad na záchranu planety, než by sami začali něco dělat.²²³

Ani velká universalistická instituce nedala člověku pocit začlenění, jako kdysi rodina či kmen. Machovec se ptá, proč se tomu tak nestalo. Domnívá se, že za vše může hierarchizace institucí. Velká instituce je podle něj hierarchizována a lidé se ocitají v ne přirozené závislosti, ale v závislosti mocenské, zaměstnanecké, v postavení nařizujících a poslouchajících. Proto jsou všechny instituce jen jakousi náhražkou, neboť v nich není přirozená závislost, jako byla dříve například v kmeni. Instituce tedy nikdy nemůže člověku dát pocit přirozené odpovědnosti jako kdysi rodina či kmen. Záchrana lidstva před katastrofou

²²⁰ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 254 – 256.

²²¹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 269.

²²² Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 270.

²²³ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 270 – 271.

bude podle Milana Machovce možná jen, pokud se začne usilovat o jiný universalismus, a to takový, který se bude od toho, co je jen náhražkovité, umět vracet k tomu, co bylo původně přirozené v rodové společnosti. Machovec se domnívá, že pokud začneme více oceňovat a dáme v životě větší místo principům lásky milostné i rodinné, oblasti lásky a přátelství, věčnému ženství, pak je ještě naděje dostat se z procesů sebezničení. Musíme podle něj najít systém společenského soužití, který bude přirozeným pokračováním vztahu matky k dítěti.²²⁴

5.19 Ženy jsou jedinou záchranou lidstva

Machovec se stále pozastavuje nad tím, že je dnešní lidstvo velice blízko svému zániku, ale že proti tomu téměř nic nedělá, dokonce si lidstvo myšlenku svého zániku tabuizuje. Prostředky záchrany podle něj existují, ale jelikož by jejich použití vyžadovalo od lidí jisté oběti, většina není ochotna těchto prostředků účinně použít. Lidé pravděpodobně raději vyhynou, než že by se vzdali některých svých návyků. Lidstvo se dostalo ke svému zániku hlavně z toho důvodu, že sebe sama již jako lidstvo nereflektuje. V pojmu člověk začal být důležitý jeho pól individuální a čím dál více opomíjen pól rodový. Rozvoji individualismu podle Machovce nebylo možno zabránit, ale mohly se proti němu vytvářet nějaké protizbraně, které by kompenzovaly jeho jednostrannost. K tomu ale nedošlo.²²⁵

Milan Machovec se domnívá, že pokud by se dnes sešla skupina vědců různých oborů ze všech zemí světa, pak by jistě dokázali najít způsoby, jak zkázonosné procesy zvrátit, dokonce i jak vrátit naší planetě čistotu ovzduší, oživenost potoků, krásu krajiny apod. Ale tito vědci by pak ve svých státech asi velmi těžko hledali mocné a bohaté lidi, kteří by byli ochotní návrhy těchto vědců realizovat. Pak ale lidstvu podle Machovce není pomoci.²²⁶

Jak jsme již uvedli výše, v dějinách lidstva došlo k několika chybám, které jsou hlavními příčinami dnešní špatné ekologické situace, jde zejména o obrat lidí k principu „techné“, ale i zmámení lidí principem moci či zavedení patriarchátu. K tomu Machovec uvádí: *„Muž, po dlouhá tisíciletí v prvotní společnosti vykonávající spíše úkony druhotné, ochránce rodu ... z používání zbraní vytvořil nejen princip techniky a politiky jako své kompetentní sféry ..., ale prohlásil scestně tento původně očividně pomocný svět za „pravý“, nadřazený, jediné plnohodnotně lidský, zatímco prapůvodní centrum – svět ženy a rodiny – prohlásil za cosi druhotného a méněcenného. Žena se stala „pouhou“ udržovatelkou*

²²⁴ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 276 – 278.

²²⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 290.

²²⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 291.

rodu.²²⁷ Tímto byl znehodnocen pojem lidského rodu a byla navozena cesta, jejíž katastrofální důsledky dozrály až dnes.²²⁸

Jednou z chyb tedy bylo to, že se lidé začali domnívat, že veškeré hodnoty vznikají až uplatněním principu „techné“, tak se rozšířilo pojetí přírody jako pouhého materiálu, který sám o sobě nemá žádnou cenu. Odtud je podle Machovce logický postup k zničení naší planety. Lidé si tak začali podřezávat větve, na které oni sami také sedí. Dalším problémem je to, že se muži začali považovat za nadřazené vůči ženám, ale i vůči všem myslitelům dějin a zaměřovali se jen na sebe, začala se rozvíjet individualizace. Přesto ale mužům zůstává pocit potřeby jakéhosi napojení na něco nadindividuálního, proto se nakonec vždy zapojí do nějaké instituce, což by nevadilo, pokud by ji chápali jako prostředek sjednocování lidí, a také jako prostředek kritizovatelný. Protože lidé mají potřebu něčeho tak pevného a jistého, jako pro ně byla matčina náruč, mají sklon instituci zneomylnovat, nadřazovat ji lidem, jménem instituce sebe sama zbavovat jakékoliv odpovědnosti. Tak se vytvořily způsoby k zapomnění na lidský rod a jeho přežití.²²⁹

Existuje ale velká část lidí, která není vůbec zachvácená těmito výše uvedenými chybami či problémy v dějinách lidstva. Jedná se o ženy. Ty pokládáme za naději lidstva. Ženy si sice tuto svou roli zatím neuvědomují, ale Machovec je právem považuje za jedinou možnost, jak zachránit lidstvo před sebezničením. Můžeme ale očekávat, že se ženy vzhopí a sjednotí, aby zachránily lidstvo?²³⁰

Muži po staletí uvádějí několik argumentů, proč ženy nemohou být rovnocenné mužům a také proč nemohou být dějinně aktivní. První překážkou ženiny aktivity je její role matky. Právě role matky ženě zabírá mnoho z jejího času. Cestu k dějinné aktivitě podle Machovce ženám ztěžuje i jejich psychika, konkrétně její měnlivý ráz, který je dán fyziologickými cykly. Ale tyto dva argumenty Machovec považuje spíše za překážky než zábrany, protože je ženy za jistého úsilí mohou překonat. Teprve třetí argument, Machovcem nazývaný, „jinakost“ ženiny sexuality je podle něj problémem. Tato „jinakost“ je podle něj překážkou aktivity, ale zároveň jde i o projevy velmi aktivní. Inteligentní žena může už v raném věku rozpoznat tyto překážky a vypořádat se s nimi, ale ženina sexualita si od ní přímo vynucuje velkou dávku aktivity. Podle Machovce nejde o to, že péče o zevnějšek, úprava a provokativní chování připravují ženu o její další čas, ale jde tu o něco víc. Žena provokuje muže prostředky, které jsou dnes všeobecně známy, nevytváří si je již ze svých

²²⁷ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 291 – 292.

²²⁸ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 291 – 292.

²²⁹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 292 – 293.

²³⁰ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 293.

vlastních zdrojů jako dříve, protože zjistila, že mužovu pozornost lze upoutat již naučenými prostředky stejně dobře jako svými originálními. Avšak výsledky takto snadno získané, nebývají trvanlivé. U muže časem dochází k vystřízlivění a svět ženy se mu pak zdá ještě více falešný a opovržením hodný. Pro ženu jsou ale důsledky mnohem horší, vynaložila mnoho energie, aby pak zjistila, že probuzení pozornosti u mužů získává stejně snadno nejen tím, čím jako žena opravdu je, ale také tím, čím se jako žena zdá. Zjišťuje, že mužům většinou nezáleží na ní samotné. Pokud se muži koncentrují jen na krásu a nehledají v ženě i jiné kvality, pak aby žena obstála, musí svou krásu a atraktivitu uměle zveličovat a tomu věnovat ohromnou část své aktivity. Právě tato skutečnost je pro ženy největší překážkou v jejich dějinné aktivitě.²³¹

Machovec se ale domnívá, že žena dokáže být aktivní a dokáže být schopná i dokonalého logického myšlení. Dokonce podle něj tuto schopnost projevuje více žen než mužů, ale ženy ji projevují jen v rámci svých erotických zájmů či naopak frustrací. Žena začne logicky myslet teprve, až je ve svém ženství nějak podrážděna. Můžou takové ženy tedy řídit společnost?²³²

Machovec se dále ptá, zda můžeme důsledky několikatisíciletého „poddanství žen“ vzhledem k dlouhému zakořenění dnes vůbec ještě napravit či odstranit, nebo zda jsou některé z nich prostě nezvratné. Jistě podle Machovce nemůžeme vrhnout lidské dějiny o několik tisíc let zpět. Jde o to, jestli jsou všechny průvodní jevy a sekundární a nepřímé důsledky velkých historických převratů nezvratné. Pokud by se jednalo opravdu o nezvratné důsledky, pak se lidstvo skrze pokrok dostalo do slepé uličky, která jej zavede k vlastnímu sebezničení. Proto Machovec připouští spíše variantu druhou, tedy že jsou nebezpečné tendence společenského vývoje opravitelné.²³³

Machovec dále píše, že musíme vrátit přirozené aktivitě ženy plný prostor uplatnění a projevu, že musíme docenit ženskou aktivitu úplně novou hierarchií hodnot, zbavenou patriarchální vůle. Ale ženská aktivita byla tak dlouho znehodnocována, že podle Machovce nemůže jít o jednorázový a snadný akt.²³⁴

Výše jsme poukázali na slabé stránky ženy, na překážky její dějinné dynamiky. Avšak i když má žena mnoho slabostí, důležitý je fakt, že mužská civilizace úplně zkrachovala a že není naděje, že by se vlastními silami dostala ze svých zkázonosných trendů, do nichž lidstvo zapletla. Muži jsou neschopní pohlédnout, kam až lidstvo přivedli. Proto musíme spatřovat

²³¹ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 300 – 302.

²³² Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 309.

²³³ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 312.

²³⁴ Machovec, M.: *Filosofie tváří v tvář zániku*. Praha, Akropolis 2006, s. 317.

naději v ženách. Machovec si pokládá otázku, zda jsou výše vylíčené slabosti ženy opravdu jejími slabostmi. Domnívá se, že „*jakmile se ukáže, že právě posedlostí speciálním výkonem a individuálním požitkem se „mužská civilizace“ dostala na okraj katastrofy, pak se i všechny výše vylíčené „ženské sklony“ ukáží ne jako slabosti ..., nýbrž právě jen jako slabší schopnosti podléhat zmíněným pochybným cestám dosavadní civilizace, tudíž i jako základní opora záchrany před její katastrofou ... nejen tedy ona samozřejmá a každému známá skutečnost, že žena je již biologickou stránkou svého života daleko více spjata s uchováním lidského rodu než muž ... ale i všechny uvedené „slabosti“ se mění v sílu, resp. v možnou sílu žen být daleko účinnějšími strůjci záchrany lidstva před katastrofou*“^{235 236}.

Podle Milana Machovce musíme znovuobjevit a úplně nově ocenit celý tzv. „svět ženy“. Tento „svět ženy“, tedy domov, základní obživa, kontakt s dětmi, uchoval smysl pro lidské hodnoty, protože jedním ze znaků dítěte je, že není deformováno ničivými vlivy světa boje o moc a majetek, pak je „svět ženy“ přirozeným a zdravým centrem lidské společnosti, jen tento svět představuje to nepostradatelné pro člověka v jakékoliv společnosti. V posledních tisíciletích došlo k tomu, že si lidé myslí, že „mužský svět“ je pravým světem, zatímco žena, domov, děti, to je pro ně něco okrajového, druhořadého. Hlavně proto došlo ke zničení naší planety a proto stojíme dnes u prahu sebezničení lidstva. Podle Machovce musíme docenit prvořadost a nezbytnost „světa ženy“, jedině tak podle něj můžeme zabránit katastrofě.²³⁷

Bude-li lidstvo zachráněno a přežije, pak jedině důsledkem rostoucího uplatnění žen.²³⁸

²³⁵ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 320 – 321.

²³⁶ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 319 – 321.

²³⁷ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 322 – 323.

²³⁸ Machovec, M.: Filosofie tváří v tvář zániku. Praha, Akropolis 2006, s. 332.

6 Využití názorů a myšlenek Milana Machovce ve výuce základů společenských věd a výchovy k občanství

Ve výuce můžeme využít nejen názory či myšlenky Milana Machovce, ale i osobnost tohoto filozofa. Můžeme žáky upozornit na to, že i my máme velmi chytré a přemýšlivé české filozofy, kteří se zabývají či zabývali nejrůznějšími tématy.

Názory, myšlenky a dílo Milana Machovce můžeme využít nejen ve výuce společenských věd či občanské výchovy, ale i ve výuce jiných předmětů či dokonce ve výuce průřezových témat.

První oblastí, kterou můžeme využít ve výuce je oblast zabývající se smyslem života. Toto téma, smysl života, můžeme využít ve výuce občanské výchovy či společenských věd. Například můžeme s žáky/studenty na toto téma vést diskuzi. Milan Machovec hledal smysl života v několika oblastech, například v náboženství. Tématu náboženství, jak o něm píše Machovec, také můžeme využívat ve výuce občanské výchovy. Dále Machovec vidí smysl života v epikureismu, i toto téma můžeme využít ve výuce, především ve výuce filozofie, která spadá do společenských věd. Pomocí Machovcova díla můžeme seznámit studenty právě s epikureismem, ale i se stoicismem, s podstatou stoického způsobu života, s utopismem a dalšími tématy z oblasti filozofie. Dále se Machovec například zabývá vstupem člověka do vesmíru a hledá smysl lidské existence v kosmu. I na toto téma můžeme s žáky rozvést diskuzi v hodinách občanské výchovy či společenských věd. Machovec řeší také práci jako smysl života, i toto téma můžeme využít ve výuce k diskuzi. Téma práce jako smysl života ale můžeme využít i například ve výuce českého jazyka, kdy s žáky nejprve rozvedeme diskuzi na toto téma a následně je vyzveme, aby se pokusili napsat úvahu vztahující se k tématu.

Dalším velkým tématem, kterým se Milan Machovec zabývá, je dialog a s ním související tolerance či intolerance. Domnívám se, že toto téma můžeme využít například i v hodinách českého jazyka, při výuce průřezového tématu multikulturní výchova, osobnostní a sociální výchova a vlastně ve všech průřezových tématech i ve všech předmětech, které se ve škole vyučují. Dialog je podle mě velmi důležitý a v dnešní době se s ním setkáváme čím dál méně. Machovec nepovažuje dialog jen za rozmluvu jednoho člověka s druhým, ale jde mu o to, aby se lidé při dialogu dokázali druhému člověku otevřít, aby si dokázali naslouchat a aby se lidé dokázali v dialogu tolerovat. Dnes sice často jeden člověk mluví a druhý mlčí, ale otázkou zůstává, zda také tento člověk naslouchá. S těmito myšlenkami bychom určitě měli seznámit všechny žáky a je jedno, ve kterém vyučovacím předmětu to bude. Důležité je

také pokládat člověka, se kterým mluvíme, ne za nepřítele, ale za nám rovnocenného partnera, i když se ho třeba snažíme přesvědčit o našem názoru. Součástí dialogu musí samozřejmě být i tolerance. I s tímto pojmem a vůbec s myšlenkami Machovce o toleranci můžeme seznámit žáky v hodinách občanské výchovy či společenských věd. Můžeme s žáky například diskutovat o míře tolerance či netolerance v dnešní době.

Další oblastí, kterou se Machovec zabýval, je oblast ekologie. Právě toto téma je podle mě u Machovce tím nejdůležitějším. A v dnešní době je to také téma velmi aktuální. Machovcovo ekologické téma samozřejmě můžeme využít i v průřezovém tématu environmentální výchova, ale i ve výuce občanské výchovy. Machovec hledá záchranu pro dnešní špatnou ekologickou situaci a odhaluje důvody, které k této situaci vedly. S žáky se můžeme zamyslet nad Machovcem uvedenými příčinami ekologické situace, ale můžeme společně hledat i další důvody tohoto katastrofálního stavu. Stejně tak se můžeme se studenty zamyslet a diskutovat na téma, jak tuto situaci řešit a úspěšně vyřešit. Machovcovým řešením je obnovení tzv. „ženského světa“, podle něj nás tedy před zánikem lidstva zachrání ženy, nad touto jeho myšlenkou se také můžeme zamyslet, navíc souvisí s pojmem emancipace ženy, který může být také podnětem pro diskuzi mezi žáky.

Machovcovo dílo je plné zajímavých myšlenek, které určitě stojí za to předložit žákům a společně se nad nimi zamyslet. Stejně tak v jeho díle najdeme mnoho témat k diskuzi, která je podle mě jednou z nejlepších způsobů, jak žáky naučit samostatně přemýšlet, vyslovovat svůj názor a dokázat jej obhájit či uznat svůj omyl a názor změnit.

7 Závěr

V první kapitole diplomové práce popisuji život filozofa Milana Machovce. V dalších kapitolách se pak zabývám různými tématy, které Machovec studoval, konkrétně jde o smysl lidského života, dialog a toleranci, případně intoleranci. Posledním rozebíraným tématem je pak problematika ekologická.

Poté následuje kapitola, která se zabývá možnostmi, jak využívat názory a myšlenky Milana Machovce ve výuce společenských věd a občanské výchovy.

Došla jsem k závěru, že dílo Milana Machovce je velmi bohaté, zajímavé a přínosné i pro dnešní společnost. Především jeho problematika ekologická je dnes velmi aktuální. Machovec nejen že poukazuje na příčiny dnešní špatné ekologické situace, ale hledá i řešení tohoto problému. Podle něj mohou lidský rod před jeho zánikem zachránit pouze ženy, mimo jiné i proto, že muži, především svým způsobem života, velmi přispěli k této špatné ekologické situaci. Podle Machovce tedy musíme docenit prvořadost a nezbytnost „světa ženy“, jedině tak můžeme podle něj zabránit zániku lidstva.

V jedné z kapitol se také zabývám využitím myšlenek a názorů Milana Machovce ve výuce. Došla jsem k závěru, že mnoho z témat, kterými se zabývá Machovec lze využít ve výuce, a to nejen ve výuce společenských věd a občanské výchovy, ale i ve výuce jiných předmětů. Domnívám se, že důležitou součástí výuky občanské výchovy a společenských věd, je diskuze, při které se žáci učí prosazovat své názory, obhajovat je, ale také kriticky uvažovat, zda jejich názor je ten správný. A právě v dílech Milana Machovce najdeme mnoho témat či podnětů pro diskuzi žáků.

Domnívám se, že diplomová práce naplnila své cíle a doufám, že v budoucnu třeba poslouží jako zdroj informací o díle významného českého filozofa Milana Machovce.

8 Prameny a literatura

GABRIEL, J. Slovník českých filozofů. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998. 697 s. ISBN 80 – 210 – 1840 – 2.

JINDROVÁ, K. a kol. Mistr dialogu Milan Machovec: Sborník k nedožitým osmdesátinám českého filozofa. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2005. 369 s. ISBN 80 – 86903 – 13 – 3.

MACHOVEC, M. Filozofie tváří tvář k zániku. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2006. 387 s. ISBN 80 – 86903 – 16 – 8.

MACHOVEC, M. František Palacký a česká filosofie. Praha: Československá akademie věd, 1961. 126 s.

MACHOVEC, M. Ježíš pro moderního člověka. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2003. 291 s. ISBN 80 – 7304 – 033 – 6.

MACHOVEC, M. O smyslu lidského života. 1. vyd. Praha: Orbis, 1957. 104 s.

MACHOVEC, M. Problém tolerance v dějinách a perspektivě. 1. vyd. Praha: Academia, 1995. 279 s. ISBN 80 – 200 – 0414 – 9.

MACHOVEC, M. Smysl lidské existence. 2. vyd. Praha: Akropolis, 2004. 127 s. ISBN 80 – 7304 – 046 – 8.

MACHOVEC, M. Smysl lidského života: studie k filozofii člověka. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965. 273 s.

MACHOVEC, M. Svatý Augustin. 1. vyd. Praha: Orbis, 1967. 212 s.

MACHOVEC, M. Tomáš G. Masaryk. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1968. 261 s.

PAVLINCOVÁ, H. a kol. Slovník – judaismus, křesťanství, islám. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 472 s. ISBN 80 – 204 – 0440 – 6.

Velký slovník cizích slov. Český Těšín: Nakladatelství Pali, 2008. 807s. ISBN 978 – 80 – 903875 – 3 – 9.

9 Elektronické zdroje

VAN DER BENT, Ans J. Die Ruckkehr zur Weisheit (Book). Ecumenical Review. 1989, roč. 41, č. 2, s. 309-310 [vid 2014-03-24]. Dostupné

z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=f6acb2ad-a1aa-414f-a7fb-0f7b11c95553%40sessionmgr4001&hid=4114>.

10 Příloha

Milan Machovec při své promoci

Milan Machovec

Anotace

Jméno a příjmení:	Veronika Vaculčíková
Katedra:	Společenských věd
Vedoucí práce:	PhDr. Petr Zima, Ph.D.
Rok obhajoby:	2014

Název práce:	Milan Machovec jako filozof života, dialogu a tolerance
Název v angličtině:	Milan Machovec as a philosopher of life, dialogue and tolerance.
Anotace práce:	V této práci jsem se pokusila vytvořit příručku zabývající se dílem filozofa Milana Machovce, se zaměřením na problematiku smyslu lidského života, dialogu, tolerance, intolerance a ekologie.
Klíčová slova:	smysl života, dialog, tolerance, ekologie
Anotace v angličtině:	In this paper I have attempted to create a reference on the work of philosopher Milan Machovec, with a focus on the meaning of human life, dialogue, tolerance, intolerance and ecology.
Klíčová slova v angličtině:	meaning of human life, dialogue, tolerance, ecology

Přílohy vázané v práci:	Milan Machovec při své promoci, portrét Milana Machovce
Rozsah práce:	82 stran
Jazyk práce:	čeština